

ПРЕПЛАТА
на годину
20 динара
(круна) а на
 $\frac{1}{2}$ и $\frac{1}{4}$ год.,
пола и четврт
те суме.

ЗВЕЗДА

ИЗЛАЗИ
два пута,
10. и 25.
у месецу

Уредништво
Васина ул. 4.

Власник
Павле Маринковић

Свеска 10.
БЕОГРАД 25. МАЈ 1912.

Уредник
Бранислав Ђ. Нушић

Кнез Иво Војновић

ГОСПОЂА СА СУНЦОКРЕТОМ

САН МЛЕТАЧКЕ НОЋИ

СРЕДЊЕ КРИЛО ТРИПТИХОНА

Визија Витала Малипијера

Оно што је Витале Малипијеро видео у црној зеници сунцокрета.

(Из црних велова, који се полако подигоше, појавила се на позорници мала, жива соба. Стене су јој блескасте на ситне, мале, тавније пруге, где и где венчићима везане. Покућство је чедно, али модерно енглеско, преобучено цветним платном. Два фотеља, пар столица и један канапе — диван, застрт широким персијским ћилимом. Стrop је млечне белине, а исто тако и врата. Она су на левој страни дрвена, а она у средини стаклена. Покрај врата на лево орманчић — бифе, а на десно етажер и старинска ура. Две три слике — *eaux-fortes* — енглеских сиџета, висе по етажама. У средини између столица и канапеа трпезица с илустрованим новинама, спремом за пушење и тако даље. На левој страни, између врата и прве кулисе отворени пианино. Бацимо ли хитар поглед на целу слику, причинило би нам се, да смо сашли у кајиту каквог енглеског „котеџа“ — само што светло, које вири кроз прозор на десно, није живи одсев мора, већ сиви дах лондонске магле, што још тужније продире кроз спуштене „stores“. — Соба остаје за час празна и тиха, затим се гласови од некуда приближују. Чује се весела препирка и смех, — а кад су дошли до кућних врата, разабире се, да су тамо жена и младић).

(Гласови за стакленим затвореним вратима, тамо даље у пролазу).

Глас младића

Само часак!...

Она

Не још!... не још!... Али пазите, докле пребројим три!

Глас младића

Ха, ха, ха!

Она

Ха, ха, ха!

(Смех је с почетка очито њезин, а после одјекује и његов, докле им се трепет споји у једно кретање, као код врабаца, кад иду спавати. То траје, докле се средња врата на позорници нагло не отворе и жена, сва зажарена од смеха, улети унутра).

Она

(се хитро около себе обрнула, па једним махом затворила врата за собом и остала целим телом, као да је уз њих прикована. Све је на њој сиво. Кратки сиви *tailleur*, широки сиви шешир, густом сивом копреном застрт. Она подигну ту маглу, а лице се засја, зажарено, младо, златним косама окружено. А то је лице сада, у тој тихој удунутој соби, — све. — Околина ишчежава, неизвесна и празна, одело се расплинуло сиво у сивом, само живот онога лица, њезино око, њезине усне и оно мало чело, што се беласа испод пепела копрене и шешира, завлада простором и — нама. Иста кобна ноћ неких Тинторетових Пиета и сабла-сних профила потомака Кариера. И зато нам је то лице управ сада за-мамније а и неразумљивије у ненадној бљесковитој му промени изражаја.

Смех се следио у укоченој трагичности античне маске, која се ено заболала усред врата, на сумрачноме затку сивог светла и сивог вела.

Умореност, страх, гроза, зову се оне црте. И они погледи... Они велики немирни погледи, пуни страха и једа што само звери имају за црним решеткама кавеза. — То је све хитро, часовито, али оштро изра-ђено и утиснуто, као у старим фламанским бакрорезима.

Она је за час склопила очи, као да јој се изненада понор раство-рио испод ногу. Уста ишчезнуше у бледицу образа, а глава се насло-нила на врата. Тек што је уздахнула, па онда обема рукама прође преко лица. Стресну са себе невидљиву страву, па одлучно, хрло ступи у собу. Премда је очевидно све било у реду, она ипак прелети с једнога краја на други, гладећи, поправљајући ствари и покућанство, као режисер, који прелази задњи пут оком и руком преко позорнице, на којој ће се глумити вечерња драма).

Глас младића

(Међутим јечи заједно с немирним куцањем на невидљивим, затво-реним вратима): Отворите!... Јесте ли свршили?... Али то је шала!... Мис Маг!... Мис Маг!...

Она

(Као горе, гласом миловања и детињске шале, дочим је у око тврди оцелни жижак): Мис Маг уређује стан своје маломе мидшипману .. све мора да буде лепо, уредно... Одмах!.. одмах!... мистер Голијат!... Ха!... ха!...

Глас младића

(Подражава тепање дечарца): Мали мидшипман не може више да чека!... Смилујте му се!... Још трен и он се смрзнуо!...

Она

(Бацивши мирнији целовити поглед на позорницу, затрчи се до врата, да му отвори): Не плачите, мали мој мистер Голијат!... Ево ме!... (али у тај пар угледа на дивану згрчени бели убрушчић. Зар је то била она ствар које се бојала, да је тако придушено вриснула и као рис скочила до ње).

Глас младића

(Као горе): Збогом, Мис Маг!... Ја одлазим!...

Она

(Која се била загледала у рубац погледом Хамлета на Јорикову лобању, тргну се и нагло плану): Не!... Ту сам!... (грчевито завије рубац у клупко, пак тргнувши се, једним га јединим аутоматским, одсечним хитцем баци испод дивана, па остане за час укочена у пози човека који слуша, да ли ће бачени камен ударити у дно понора. Али се у исти час освести, прође руком преко лица, стресе се и, као да је заборавила где је, разгледа се наоколо. Лице јој се следи у глухоме муку што је око ње владао. То би жалац. Спомен се поврати и нешто друго, — рекло би се страх, да је онај други пред вратима умакао, — обузе је. Она крикне).

Ево ме!... (и залети се напоље: опет се чује прасак смеха. Она се одмах појави, те дошавши до пианина, окрене се према излазу велики весело):

Ето видите, све је спремно!

Он

(се затрчи из невиђенога пролаза, смејући се гласно, али кад се појавио на прагу стаклених врата, зауставио се и изненада умукнуо. — Млад је спољашношћу — и премлад, а оно широко морнарско одело, капицом на херо, и црним завојцима, што му падају на чело, чини да изгледа као ђаче каквог отменог поморског института. Али тај се тренутни утисак калеидоскопском брзином мења у загонетноме блескању тајних струја, што му титрају изражајем и кретњама. Он скине капу, а бело, тврдо чело даде му ненадни знак воље и преране старости

Сметен, врти капу између прстију, а великим плавим очима упија сву ту сиву, магловиту тишину. И не рече ни речи).

Она

(Некако зачуђена, поклонивши се дражесном иронијом):
Шта чека ваша светлост да уђе у мој чедни стан?...

Он

(Ставио је руке и капу иза леђа, ал се не макне, већ се наслони до врата):

Хоћете ли да вам кажем шта мислим?

Она

(Наслонивши се рукама на столицу, гледајући га весело, отворено):
Обећали смо једно другоме све, — у потпуној тајни наших имена.
Два људска бића и ништа друго. — Дакле?

Он

(Бацивши опет брзи поглед на околину и на њу): Да ви нисте овде, — рекао бих: — у мишоловци сам!... (улазећи, прасне у смех): Ха! ха! ха!... А ви сте...

Она

(Чудним, далеким значајем, гледајући га дрзовито): Мамац — је ли?
(Обоје се смеју. Она скида шешир и полаже га на столац к, ај врата на левој страни).

Он

(се наслонио на сто, па прекрштених руку гледа њу и заповеда):
А жакет?

Она

Одмах!... На служби, адмирале! (брзом кретањом скине жакет и баци га на шешир. Сад је у сивој свиленој блузи, што јој одсевима сребрног оклопа стеже статуарни струк. Руке су јој и врат снажни и свежи, а ружичасти, као да на њих пада пламен коса, што јој круже главу златном кацигом. Насмеши се и седне):

Је ли за сад доста?

Он

(је следио сваки њезин миг, па кад је села, баци весело капу на диван, плесне рукама и скине свој тамни сако са златним пуцима, што положи такође хитро до капе):

Тако ми се милите!... Ето и мене.. у радном оделу!... А сада на посао! Ха! ха!... (сад је он сасвим дечарац у разгаљеној, модрој морнарској блузи, гола врата и снажних песница. Рукама подигне

завој с чела, па похрли до ње, — али кад је на корак од ње, стане, прекрсти руке и загледа се у њу, а лице му урони у далеку успомену. Скоро шапће): Где сам вас видео?...

Она

(Као горе): Можда у сну?

Он

Не! — Ја не сањам нигда! Ја гледам!... (склопио је за час очи): Негде у некој дворани, али где? — Пењао сам се... пењао... отворили ми толике собе, — па на дну... сви зидови превучени жутим дамаском, а ви... ах! (весело, као да ју је у тај пар угледао): Јест!... Салома!

Она

(се није ни макнула, али облак је прошао њезиним челом. Устаје и хтела би да се окрене — али погледа младића с висине. Наслонила је једну руку на бок, а другом ниже бисер око врата):

Пре или после игре?

Он

(Зајашио столицу, па је мотри, а сликовитим гестима човека који је живио с уметњинама, прати описивање оживелих успомена):

То је баш оно чудно, мис,... мис... (променувши тон дражесно детињски): Ох!... поновите ми ваше име онако како сте ми га шапнули доле... на улици... (устаје).

Она

(се насмешила, па кроз полуотворене усне дахну): Мис Маг (хтела би до њега).

Он

(Заустави је нагло): Не мичите се, Мис Маг!

Она

(се насмеја и наслони се на столац до пианина).

Он

Ено исте косе, охоло издигнуте врх чела, без лудих сликарских рашчупаних завојака, — а тело чисто и храбро, — сапето у сребрном оклопу...

Она

(се очито занима за то чудно поређење, али оком следи сваки миг, сваки поглед дечака, као да се боји какве замке): У оклопу!... Немогуће!

Он

И ја сам тако рекао пред сликом оне Саломе, која је извојштила све, а није показала ништа...

Она

(полако седне и гледа га непрестано): А што је још чудноватије — да ми то казујете ви, страни, мали морнар !...

Он

(се наслонио такођер на сто, па наставља као да није чуо њезиних речи): Не бих је ни ја био упознао, да нисам следио зраку њезина погледа кроз спуштене јој веђе и нашао му циљ... Да !... доле је испод њезиних ногу роб прао одсечену главу Крститељеву.

Она

(се полако подигла и пригнувши се, наслонила руке на сто). Њезино је биће бешћутније од камените сфинге, којој сад наличи. Па некако дрско, увредљиво): А ви?... Јесте ли и ви били на тој слици?...

Он

(седне у фотел, насмеје се, па говори наравно, без намисли, онако по уметнички): Ха ! ха !... Да шта, да сам и ја тамо био, — управо као и сада овде !... Шта велите, ех ? !... Салома је у оклопу ! Врхунац рафинираности, је ли ?.. Нема више кафе-шантанских danse du ventre .. никаквих балетних копрена, — најпре зелени, па жути, па црвени .. и тако даље и тако даље.... бррр !... Седдам повоја !... цела fontaine lumineuse !... (устане и весело лупне по столу): А испод седмога — опет ништа !... трико и — лаж !... Не ! не ! — да сам ја Ирод — а бог ме сачувао да игда на личим томе досадноме и неукусноме хипопотаму ! — дао бих Саломи и десет људских глава за дрску понуду живогa свога тела у неосвојивом оклопу ! (говорећи тако, приближио јој се невиђен. Докле се она обрнула и замислила, он је већ крај ње, да је мачијим кретњама шћапи и загрли. Али се она нехотице окрене).

Она

(лице о лице с младићем. — Пауза. — Само толико, док се погледи нађу и сукобе, затим кратко, мукло): Ко сте ви ?

Он

(смешком јачега борца): А ви ?

Она

(Седне до пианина, пребира немирно диркама, а говори као у шали, али нервозно): Право имате ! На питање — питање !... Ви тражите одговора, али ипак смем да саму себе питам : „откле та дрска, стара реч из тих детињских уста ?“

Он

(се наслони на столицу. Сад су једно према другом. Он говори не-
како у себи): Не знам — или ако хоћете — и одвише знам. То
је управо моје уживање, али и моје проклетство. Све је у мени
предавно презрело — а једва сам се родио. — Било ми је
шеснаест година, — то је било преклани, — хтедох побећи у
Америку с девојцом коју сам волео махнито, лудо...

Она

(У чуду, а смешком): Ви ? !... ви ? !...

Он

(Као горе): Јест !... али они који још владају мноме ухва-
тише ме, бацише ме у брод, — и ја одједрих, да се тобоже
поправим, — то јест да удунем у себи крв, коју сам управо
од њих наследио. — Зато сад слушате од оваквог реч у којој
тињају страсти и мржње старије од ваших.

Она

(Нехотице нагло): Шта ви знате о мојима ?

Он

Не гледам ли вас ?... Ха !... Откад се родих, живео сам
више са старим сликама, него ли са живом чељади. Оне су ми
откриле тајну, како се у неким погледима читају мисли, што
их уста изрећи неће. — Да !... све оне људске и божанске го-
лотиње, сви они грчеви мучеништва и блаженства, све оне мо-
литве, све оне апотеозе беху за мене арена где пре времена
научих упознати какви су људи кад милују, а какви кад уби-
јају! (приближио јој се полако, гледајући је дрзовито у лице. Она и
не скида погледа с њега, али нехотице назадује): Зато Мис Маг, ја на-
личим у оној слици маломе пажу, који држи у руци сребрну
зделу и чека докле му крвник не преда опрану главу, да је
пружи Саломи као кошару убрана, преслатка воћа.

Она

(се тргне и пробледивши покаже му нагло врата): Идите !

Он

(Зачуђено): Камо ?

Она

(Не гледајући га, прође мимо њега задубљена у нешто тајно):
Камо год хоћете — али одавде !...

Он

(дође до дивана, сабере зловољно своје ствари, па се упутио прама вратима, али опет стане и некако тужним гласом размажена детета):
А зашто сте ме онда довели амо?...

Она

(Крај пианина, смркнута, усправљена, разматрајући ноте): Не знам,
— не сећам се!

Он

(У средини, ближе стакленим вратима, говори наравно, искрено):
Јест... јест... Управо ви! — Био сам једва изишао из брода, хтео сам видети тај пусти Лондон. — „Изгубићеш се“ — мрмљао је капетан. — „Нећу!“ — одговарао сам ја. — „А ти пођи увек право, не закрећи ни лево ни десно, — погледај и врати се брзо“. — Тако ми рече, а ја побегох срећан, да напослетим осетим под ногама тврду земљу. — Носио ме вихор буке и света. Горе него у „Атлантику“. Ишао сам додуше увек право, али право као пијанци! — Од самога страха, да ме штогод не прегазе, ударао сам у ноге и у ребра свакоме, кога сам сусретао. — Видех једну, па другу, па стотину улица, које су прекидале мој пут, трчале у магловиту даљину. — Зашто закренух у ову и зашто се нађох наједанпут сметен, али срећан, као у тихој луци, пред неким великим дућаном? — А ко би то знао! Ваљда су ме из далека мамиле све оне шарене разблудне свиле, што су се иза стакленог излога ругале беди и магли оних тужних дана. (Све то живахније и сликовитије као увек кад он казује што у дубинама својих претанких ћутила осећа и пред собом гледа): Ах!.., Ви не можете појмити, шта лепота мртвих ствари у мени буди! — Чежња је за поседовањем тако велика и грозна, као лудило уништавања. — Имати и разбити!.. Имати и убити!.. (Забоду руке у косе, па као да се освешћује, тише, али посмехом сметње)... Кад видех глатку пџт као свила и пламичке, што их је светлост палила у тмини краљевских јој набора, — стискох зубе и завукох смрзнуте руке у зобун. Толико ме успомена и чежња приковала пред оним ненадним, бруталним дозивом раскоши и света!

Она

(се полако окренула, па у чуду гледа и у страху — можда — то сликање неизречених осећаја. И не рече ни речи, већ седне као уморна у фотел).

Он

(осети тај мук и заустави се, погледавши је скромно): Ви ме не слушате, Мис Маг?

Она

(је наслонила главу у руке, па мукло): Говорите!... говорите!

Он

(Врти капу међу рукама): Оно друго већ знате. — Прошли сте онуда и видели сте чудо. Прости морнар загледао се у плашт женске лепоте. — Ваше ми се очи насмешише у стаклу, а усне вам процваташе на дамаску голубије шаре жаром расцветана гримизна шипка.

(Чује се напољу електрично звонце. — Пауза. — Обоје махом умукнуше. Она се полако подигла одсвом далекога ужаса на лицу).

Она

(за себе, пресенећено, глухо): Неко звони?... Овде?... Сада!..

Он

(наравно, безбрижно): Хоћете ли, да погледам ко је? Не изгледам ли као ваш „boy“?

Она

(га је погледала и нешто се неизрециво успело из дубина до њезина лица. Све што га више гледа, та мисао постаје јаснијим чином): Да! — Когод био, реците да нема никога дома!

Он

(весело, нехајно, држећи ручицу од врата): Осим мене!...

Она

(тврдо, усудно, обрнувши поглед с њега): Јест никога, — осим вас!

(Он изиђе. Чује се разговор).

Она

(остаје сама погледом упиљеним у дубинама. За час се стресла послуша помљивије, приближи се вратима и шапне далеким страхом): Траже га!... Већ!... (протрне).

Он

(говори напољу): Кажем вам, да га нема!... Добро!... добро!.. (Чује се да су се врата затворила).

Она

(дотрчи до пианина, па стаде разгледати ноте да сакрије своју узрујаност).

Он

(Улази смејући се у собу и затвори за собом врата): Помислите, неки човек! — Агент!... дуг, мршав... Хтео је свакако да уђе.

Она

(као горе, обрнутих леђа): А кога је тражио ?

Он

Рече да га је управ данас овамо позвао Сер Џорџ..
(сео је обесно на сто).

Она

(села је на табурет пред пианином, па преврће ноте нехајно):
А шта сте му ви рекли ?

Он

(седи на столу па весело чаврља): Шта ? — да видите какав сам ја одважан слуга !... „Нема га и неће више доћи, господине мој !“ — „Али опростите“ — вели он — „Сер Џорџ мора да је ту... наручио је новац из банке, а ја сам...“ — „Кажем вам, да га нема !“ — и дубоком наклоном затворих му врата у лице...

Она

(као горе, а почела је нешто прелудирати): Није ли вам рекао, како се зове та банка ?

Он

(као горе): Ох ! да !... „Ја сам прокуриста Англо-Индиан-Банке : Џеферзон и Пердикан“... или... „Пердикан и Џеферзон et Compagnie“ — тако нешто !... Ха ! ха ! ха ! — Да сте видели то дуго лице ! — Хи ! — Овако !...

Она

(Докле је он говорио, окренула се и дошла до њега, Наслонила се обема рукама на сто, па га продирно, тако продирно гледа, да он тренутно умукне и обрне се нагло према њој. У његовим је очима неко зачуђено питање ; у њезиним је обећање или нешто друго, што пробија из целог јој бића и долази јој до усана шапатам): Шта чекате ?

Он

(Нагло скочи са стола па потамнелим зеницама плази мучаљиво прама њој, затим мукло, пожудно): Да скинете оклоп.

Она

(се није макнула, него кад јој је на дохват, зграби га обема рукама за пести. Црвени, лавски пламен њезиних коса одсевне у искри бриткога јој погледа ; — тихо, страствено, муњевито): Чему ?

Он

(као горе): Да знам !

Она

(као горе): Шта?

Он

(као горе): Све!... (снажним кретом приљубио јој се телу и свалио је у фотелј. Она га још држи за руке, али је он усправљен целом главом над њоме. Лице у лице, сипа јој сву чежњу у очи, у уста): Разумете ли, све!... јер кад се састану оваква два бића, изван живота и времена,... јест!... јест! — не говорите!.. Не видим ли вам у грабежљивом оку и у свиленој пути, да сте и ви одабрани, али гњили плод векова уживања и греха?...

Она

(га је ипак присилила да клекне испред ње, а онда она му узме главу обема рукама и приближи му лице до лица, проматрајући га као бисер или драгуље пре него их завије око врата, прекинувши га притајеним, страственим, дубоким тоном): Онда бисте усхтели видети и знати да ли ће оно што плане или нестане бити вредно овога часа муклих слутња и нових, чудних осећаја? — Је ли? — То је питање тих очију, што ме гледају из далеких, далеких тмина?... (он шути и гледа, а она све дубље и дубље): — Гледај ме! — гледај ме!... и упиј ово лице у главу, да га нигда не заборавиш, — ни кад уснеш, — ни кад умреш, јер нећеш нигда сусрести црње олује без наде, него што је овај створ што се зове: жена!

Он

(који се пали о њезиној ватри, зграбио је сад њу за руке): О, да вам ја кажем, да је у мени крв људи који су љубили љубав само за љубав, и волели пољубац управ онда, кад су за њ стављали на коцку и душу и тело!...

Она

(хоће да се истргне из његових панца, а у лицу јој свиће триумф дозрелог дела): И ти би хтео?

Он

(као горе): Знати да ли је то вредно!

Она

(као горе, хитро устаје борећи се с њиме): Не!... Не!... бежи!... Не слушај ме!... још има времена!

Он

(као горе, хитро): Кад су ме ради љубави бацили у море, — ја хоћу да му видим и дно!

Она

(му се истргла па дотрчала до врата на лево, зграби са столице своје ствари и све у један мах раскриви се): Па ћеш га видети!... али — пусти ме само час...

Он

(Дохрлио до ње хрвући се с њоме, све у један трен): Не... не... ти ми бјежиш!

Она

Кунем ти се! — Видећеш ме!... Ах!... (истргнула се и ра-
створивши врата уђе, — али бади му још задњи крик): Кад те позо-
вем — дођи! (нестане, закључавши за собом врата).

Он

(Остаде сам, прикован уз њезина врата, на која сад лупа јадику-
јући): Немилосрдна! Злобна! Лажљива!... Мис Маг!... Отвори!...
отвори!...

Њезин глас

(из собе): Одмах!... одмах!

Он

(као горе): Брзо!... брзо!... Срце ће ми пући!... Не чујеш
ли га како бије?... (лупа у такту по вратима): Бум! — бум! — бум!
(лупа у такту по вратима).

Њезин глас

(из собе смејући се): Ха! ха!... Јадно мало срце!... само ча-
сак!... Да скинем оклоп!...

Он

(као горе): Ја ћу ти помоћи!... ја! — то је посао пажа!...
отвори! (чује се њезин смех; узнемирен, бесан, лупне још један пут на
врата): Сад ћеш чути моју освету! (иде до пианина и виче прама
вратима): Тако ћу викати, да ће све суседство дотрчати! (Седне
до пианина и запева дречећим, бесним гласом прве тактове једне уличне
серенате. Чује се њезино пљескање и подругљиво смејање, повлађивање.
Он прекине): Ах! то ти се мили, — онда ћу ову!... Стара је,
досадна, као ти, Мис Маг! (а запева пуним гласом а искреним тали-
јанским начином какву салонску аубаде. Нехотице се дао завести сам сво-
јом узбуђеношћу, пак запева свом душом целу прву строфу. Кад је
свршио, не чује се више ни пљескање из собе. Он то не опажа, већ
устане, па се опет залети на лева врата и лупа и брбља, и брбља и лупа):
Јесте ли чули, Мис Маг?... Стара је песма, али речи су вечне! ..
— пролеће куца на ваша врата!... Отвори му, Мис Маг!...

Отвори!... Видећеш како пажеви љубе. — Они не умиру више за своје даме, као у песми, али они љубе, — они живе!... Мис Маг!... Мис Маг!.. (слуша али нема одговора): Ха! ха!... ти си спремна, је ли?... Ох, знам, знам! — сад је пао оклоп а твоје тело пламти.. пламти! — као наш мрамор у западу сунца!... јест! јест!.. Видим му зраке, где пробијају затвор!... Мис Маг!... (хоће да силом отвори): — Ах!... ти си се закључала, немило-срднице! — Па добро! — Ја идем! (скоро плачући): — И више ме нећеш видети!... Не!... не! — Тако се жене могу шалити са старцима — али не с младошћу, која виче, која бучи, која трпи! (иде хитро до канапеа, па узме капу и зобун увек јадикујући, али не више од инада, већ од правога гнева): Али сад ћеш видети како људи... јест, јест... прави људи — поступају с коке-тама без срца, без крви, без живаца!... (иде прама доњим вратима, клањајући се иронички, али срдито): Збогом, madame... или mademoiselle!.. Ко љуби, не чека! Sans revoir! (Ставио је руку на ручицу од стаклених врата, па се још једанпут, пола у шали, а пола у гневу, поклонии левим вратима): Успомена ме ваша неће мучити!... Ох!... не! — рекао сам вам у лице — ко сте!... А сада p-i-ni-fini! (нагло макне ручицом да отвори — али... и ту су врата закључана. Остане забезекнут гледајући их, па опет куша да их отвори дрмајућ и тискајућ их. Замислио се трен, па као да се нечеса сетио, прасне у смех): Ха! ха! ха!.. погодила си, Мис Маг! да ћу побећи! — Ах!... (баца опет капу и зобун на диван, па се затрчи до врата леве собе. Свим заносом говори невидљивој жени): Ох, хвала ти, Мис Маг! — Ти хоћеш да будеш моја!... Ох! прости!... прости!... А шта ћеш!... Море ме избацило пред твоја врата, — па не знам, како се више говори на свету, — а тако сам жедан миловања!... Је ли? — Ти се више не љутиш, драга, лепа моја мила Мис Маг?!... (он слуша, па дрма, па опет слуша): Не одговара нико! — Не миче се нико.. (прислушкује): Све тихо!... (затрчи се до средњих врата, хоће да их отвори, па опет лупа, опет зове): Мис Маг!... (ништа, мук без јеке, без одзива. Остане наслоњен на средња врата. Умукнуо је и он, а тупо гледа све наоколо. То је само час, — онда се стресе, прође рукама преко лица, као да се буди. Његова уста немају више звука, али све лице, све тело младића пита немо: „шта је то? — па опет не налази ништа у глави, да му то растумачи. Махне руком по ваздуху, као да вели: „проклете жене!“ и прође горе доле по соби мрмљајући, а блед је од једа): Не!... не!... то је одвише лудо!... Какве су те шале! (као да му је дошло нешто у памет, тркне до прозора хитро раствори „stores“, отвори стакла и погледа горе-доле на све стране): Перивој!... Као усред шуме!... А четврти кат!... Нигде трага ни куће ни људи! — Не могу ни звати у помоћ! — (затвара прозор, враћа се у собу гневан и немиран):

Да!... хтела ми се наругати... казнити дечака, који хоће да љуби као човек... Ха! ха!... мисли, да ћу се престашити!... Ох! — како се вараш! — Видео сам и горих олуја, него ли је ова твоја глупа... да, да, Мис Маг, глупа, детињска шала! (седне на диван): Ала си се преварила! — Видећемо ко ће се на концу смејати! (пружа се на дивану): Ја имам времена да чекам, Мис Маг!... Лаку ноћ! — и тако је у томе вашем гнусном Лондону увек ноћ!... Баш ми је драго! — Красна соба, — изврстан диван — а ноћас нисам ока затворио. — На броду се увек бдије и труди, драга моја Мис Маг!... Зато хвала ти, лепа госпо!... Милосрднија си, него ли изгледаш... good night, my dear! (легне најпре на леђа, па се посве мирно обрне на десно; тражи добри намештај, певуцка и напоскон ставља лице где му је прикладније, али једва се дотакнуо тог места, кад прене се, подигне се на пола, погледа тамни ћилим испод главе и руком прође преко десног образа). Ох! шта је то?! Крв!... (њуши длан, — извади рубац, очисти руку, погледа и у рубац, па опет један глухи вапај): Крв!... (устане нагло и дотрча до сред позорнице. Зауставио се, очи му се раствориле, а руку забо у косе и гледа... гледа наоколо горе-доле, нем, блед, глух, заучен сам у себе, да нађе смисао, реч, слово, које би му одгоненуло ту грозну тајну. Његова су се уста осушила, нешто га дави у грлу, крв му је сашла у прсте... Слика немира у слутњама без краја и без имена, — али морнар је видео много црних ноћи и он зна, да ту човек мора да остане миран, тврд, и да гледа смрти у очи. Сад говори гласно за себе, — од нужде, — од нагона, да чује у тмини, која га окружује, нечији глас): Чему?... (пауза):... Не! не!... ја сам узбуђен, ја сам полудео!... морам се мицати, говорити!... викати!... то све није истина!... сањам!... сањам!... (зауставио се махом, слуша. — Мук и ништа него мук; — а то је горе, него све. Кожа му се најезила. Разгледајући се наоколо очима, у којима пробија сен лудила): Нешто је ту!... јест!... јест!... сад сам осетио... прошло ми је телом! — Да, као да неко бљњи очи у мене... Познајем то!... јест! јест! — Нешто у мене гледа, нешто је ту!... (приближи се полако дивану као према дремајућој звери, па руком тражи на ћилиму траг крви; за себе, следећи сваки додир): Ето!... најпре на душеку... па — где?... где?... Али!... ево — и овде!... и овде... следи... слази... слази... (пригнуо се, па клекнуо, а све руком и оком следи трагове): Ето... текла је доле... (загледао се у под): И на поду!... Али ту је неко избрисао... не, не... ах!... и ту опет једна капља... још једна... две... (пригнуо се четвороношке на под, па тражи и следи): Као да се извор осушио... ах! ето — нешто — испод дивана... (ставља руку испод дивана, нешто је нашао, хоће да истргне, али то се заболо, нешто чврсто држи; он вуче испод канапеа, — па извуче — сунцокрет — што га грчевито држи пребела мушка рука. — Један ужа-

сан врисак и он скочи и затрча се, тетурајући до пианина. Ту се за-
устави и манитим очима гледа онај цвет у оним рукама): Ах!... То
је!... то... што је на мене вребало... сунчани цвет у руци сакри-
вена човека. (вичући прама руци у пароксизму живаца): Устаните!...
изиђите!... Шала је успела!... Смејаћете се касније!... Да! да!
— пао сам жртвом ваших дивљих, старих енглеских шала!...
Признајем!... кажњен сам, што сам се удварао вашим женама
без срца... Ако вам је пак до новца... или до живота — ево
ме!... Оробите ме!... убите ме!... убите ме! (у грчевима срца и
живаца, вичући, ламајући рукама, лупајући ногама): Али устаните!...
изиђите! Не видите ли да ме црно око тога цвета зачарало?!
да ћу полудити!!... Дигните се... али... (изнемогао срушио се у
фотељ до пианина и сакрио лице рукама. Велики мук је у соби. Само
он јечи, а до мало престане. — Полако спушта руке и открива лице.
Око му запне одмах у цвет. Разбор му се повратио. Стресе се и устане
хитро; наумице коракне прама цвету раширеним погледом и говори за
себе, тихо, сабласно, заустављајући се кад и кад, а слушајући увек, не
доходи ли откле когод): Не миче се!... Дакле?!... То би значило..
(као да му је у главу улегло нешто страховито): Не!... не!... не може
бити!... Али тад је... (немирно, али хитро, а мужевно залети се до
оне руке, клекне до ње, почне је пипати, пак руци...): Хладна, као
мрамор!... Ту не бије ништа!... Човек онесвешћен?!... (извукао
је испод канапеа мртво тело млада човека. Хитро се баци на њ, раз-
гледа му лице, стави му главу на срце, угледа рану на прсима, докле
истина бризне у целој својој грозоти): Мртав! (једним је скоком устао.
Блед је као онај мртавац, али миран и свесан свога дела): А ја?!.. Сам
с њиме!... (као да је угледао велико светло пред собом и у себи):
Ах!... уловљен!... А она ме затворила... зашто?... да будем ја
пред светом његов убица!... зато!... зато! Ох! гаде!... Али
вараш се — нећеш ме имати жива!... Не!... Све, само не умрети
лудо, глупо — као пацов у мишоловци!... То не!... (хоће да се
затрчи до прозора, а загледа се за час у мртаваца): И ти, јадниче,
пао си шаком пуном сунчаних зрака! Ох!... тако ми Бога!...
Јаох се њој, ако је сретнем!... Али сада... брзо!... брзо!...
(он трчи, он се врти јадан по соби, управ као мали уловљени миш у
мишоловци): Камо?... камо?... А спасење мора да је ту, — јер
иначе не би било божје правде!.. али где? . где?... (дошао је
до стаклених врата, дрма их, разгледа их, вири кроз кључаоницу):
Кључ је у брави! — Али како?... Откле? (мукли крик. Видио
је трак спасења): Ах!.. ја лудак!... заборавио! (једним снажним
ударцем шаке разбије стакло на вратима; он се равнио, рука крвава,
— то не смета! Он привуче сву руку кроз разбијено стакло, ено до-
такнуо се до кључаонице, — одврће га, — одврнуо га је, — ено, он
је отворио врата. Бљесак радости и задушени јаук. А сад он више не

говори, већ ради за спасење. Само његово лице изражава сав вихор, што му душом и телом хара. Дотрчао је до мртваца, ишчупао му је цвет из руке и турнуо га у недра — да се спомене. Једним кретом притегне ћилим с дивана и свали га на мртво тело. Зграби свој зубун и навуче га, — своју капу и забодје је на главу. Спомене се рањене руке, па извади рубац, завеже рану и турне је у џеп. Тихим корацима дошуњао се до врата и већ хоће да изиђе, ал причини му се да чује кораке. Протрне и заустави се. — Не... не, то је крв, што му у жилама лупа. — Не, није нико! — Поправља на себи одело, ставља капу на херо, — он мора сад на улици да изгледа као пре: морнар на допусту. морнар, који тражи забаве. Баца још један поглед све околу наоколу, да то не заборави ни до судњега дана... отворио је врата, прислушкује, па кришом, као човек, који неће да некога пробуди, излази полако... полако... Само још један поглед у висину, — само још једна реч, у којој је свемир весеља и харности: Спасен! (Једним махом затвори врата — и све ишчезне. Потпуна тишина. — Визије је нестало. — — —

(Крај другог крила).

(С одобрењем Матице Хрватске)

Стеван Петров-Бешевих

РЕЗИГНАЦИЈА

Ти си мени дошла сред јесени ране,
Кад је човек побрџо све плодове драге;
Када мру полако све земљине снаге,
Под кошуљом магле паучином ткане.

Ти си мени дошла без оне галаме,
Са којом се туга на вашаре носи...
Већ када се ране затварају саме,
У тишини лепој као и ти што си.

А ја сам ти често спомињао име,
Када сам те гдегод препознао мила,
По гипкости духа, отмености рјеме —
И вештини, којом болове си крила.

Ти проносиш сунце и чиниш да сване
Свакоме у души ко се сретне с тобом;
Јер ти си врхунац мира и Нирване,
Одрицање ствари, измирење с гробом...

Ти си мени дошла сред јесени рәне,
Кад је човек побро све плодове драге;
Када мру полако све земљине снаге,
Под кошуљом магле паучином ткане,
Ти си мени дошла сред јесени рәне...

Милош Перовић

ПОСТАНАК ЉУБАВИ

Кад спаваше Господ, једном, из далека,
Са висина пакла, ко облак са стене,
Откиде се љубав и ко магла мека
Уви целу земљу и видике њене.

И први пут тада мрак на земљу паде,
И ноћ топла покри човека и жену;
И жена без стида човеку се даде,
И човек се зане у наручју њену.

И завлада тада страст безумна свуда,
Задрхташе горе од љубавна беса,
И извор живота постаде пожуда,
И земља постаде дража од небеса...

А када се Господ пробуди и виде
Чар паклени у ком његов пород грца,
У зависти свог се стварања застиде,
И кап злобе кану из његова срца.

И рече: „На земљи нек буде од сада
Мрак поред светлости и ноћ поред дана,
И љубав нек буде, али пуна јада,
И страст нека буде, али пуна рана.

Те све што се зачне у сласти и смеху
Са болом и стидом нека рађа мати,
И све што се роди нек живи у греху,
И све што год живи нека се злопати.

Временом нек буду људи оковани,
И животом нека случај господари,
И на земљи нек се смрт вечито стани
И крај нек је свију створова и ствари“.

Владимир Черина

СТАРИ ФРАНЦИСКАН

На парк, алеју, туробне боре,
Што љубе зиде светогa Фрање
Пала је ноћ и дрхтаве сјене
Мистериј мрака, туга и сање.

Стари бедем самоћу ту кружи,
Од мјесеца биел је и обасјан
С њега у даљ бескрајну и пусту
С чежњом гледа сиједи францискан.

Негдје му преко остала младост
И ноћи што су сјајније биле:
Уз пуне чаше пјесма и друзи,
Цура једна с погледом од свиле.

Како је сада све то већ давно!
Никад се, никад вратити неће...
Дубоко тек под бедемом старим
Само се море вјечно залијеће.

И ноћи су сада бесконачне
Ох, живот горак, пуст и самотан!
— Далеко нешто морем јекнуло
— То клетву крикну стари францискан.

Тадија П. Костић

ЈЕДНОГ МУЧНОГ ДАНА...

Строго, по педагошком начелу поступности, проф. Мићо Караулић пуних седам дана приближавао је се Вељку Мумакази, док је ушао у његов амурлук да потражи новаца на зајам. Док, по општем уверењу добронамерне чаршије, таком човеку, какав је изгледао Мићо, не би било зазор да то учини првог дана познанства...

Носио се као какав дугогодишњи препишчик: извештало одело, гломазне искрпљене ципеле од најпростијег, перутавог, фикследера, изгужван шешир и неуглачану јаку. Његово дугуљасто лице, обрасло у црну и прљаву браду, са крупним и мало осмуђеним брковима, одавало је човека небригу и забатаљена, а понашање на улици, човека безочна и наметљивца.

— Који је, па то? — питали су се дућанције са својих ћепенака, кад је први пут прошао њиховом маленом чаршијом, у гимназију.

И нису могли дуго да веру у да и тај спада у господу. Тај, што носи хлеб са пекарнице под мишком, а у руци јагњећу џигерицу за гркљан, застане где двојица разговарају, загледа

сваког у очи, оран за причу и разговор. У механи умеша се у свађу, доказује ко је у праву, кресне сваком у брк што мисли, те га често испрескачу и нагрде.

*

А не знаду да је он такав од како је...

У вишим разредима гимназије (нижу је учио у унутрашњости) носио је кад опанке, кад војничке цокуле и сукнене панталоне са широким ногавицама „да му се правилно развијају удови“. У летње доба, кад му прасне ђеф, облачио се у сељачко одело, које су му доносиле кириције, озго од Старог Влаха. Ишао је јутром у Топчидер „да пије свеже воде“ и стижао на први час... Уписао се у добровољачку пожарну чету, ради гимнастике; тукао се са жандармима око народне скупштине, и у позоришту на „Рабагасу“...

Међутим, у политичком покрету осамдесетих година, није се дао партиски обележити, можда баш зато, што су се остали ђаци у политику умешали... Његова уверења није могао нико укалупити ни у какве форме, нити их прилагодити политичким програмима, с којима се тада толико изобиловало. У једној прилици узносио би народ и његову свест, а у другој беспошtedно псовао „сицимку геачку“. Хвалио би интелигенцију као „со соли земљине“, и кудио је као жижак који расточава здраву грађу народног живота. Говорио је јужним дијалектом, и умало га не прозваше „ријеп“, зато што је негде ту реч изговорио...

Наравно, с годинама и положајем дотеривао се и он, али је, ипак, остао особењак свога рода... Као предавач ишао је у касарну, и с војницима бацао камена с рамена, правио познанства с најбољим рвачима, и изводио их у механу на част, с њима шетао кроз варош, разговарајући и шалећи се као с друговима. Празником пешачио би по сат-два даљине каквој црквици, или манастиру, на саборе, или коме у госте, распитивао би за старине, и одушевљавао се народним предањима. Сељаци су викали: „Ја, дивног народског човека, провесора Мића!“ Школловани људи звали су га занесењак, а заједљива чаршија — млатишумом.

Везујући тако познанства по селима, једног лета, о школском распусту, изненада се и оженио. Отргао је једну друслу од оваца — сестру неког грлатог гуслара — и, без икаквих церемонија, привео је пред олтар... Доцне, размишљао је више пута о томе свом кораку и није се кајао. Добра и кротка професорка Милева коврљала му је децу као бардаџија лонце, слушала га је као роб — а он ништа више није ни тражио од

ње. Причао је како ју је проварошио, а причали су како га је она посељачила...

*

Само један недуг пратио га је стално: — био је дужан више но што је могао поднети с његовом платом! Зашто се задужио толико? Размишљао је он и о томе и вајкао се сваког плаћања, узимајући сам себе на строг испит, да ли је морало бити то што је било. Савест му је мирна: није се подавао никаквим пороцима. Жена му је била скромна и штедљива; није знала за провођење ни за помодарство. Деца су носила искрпљену обућу и прекројене хаљинице. У кући се живело скромно, као да није чиновник но какав занатлија.

— Овај дуг потиче из доба кад је предавач имао мање плате но инцилиров коњ! — рекао би он у љутњи, кад би га ко тада дарнуо.

Прву меницу попунио је кад је примио дуг једног умрлог друга. Добри предавач Света прележао је запалење плућа и лекари му препоручише да иде у место рођења, на чист ваздух. Немајући новаца, понудио је њега да му потпише меницу на триста динара, и он је то предусретљиво учинио. Предавач Света узео је новац, отишао у село и није се више ни вратио, а Мићо је примио његов дуг.

Мало доцније, удавала му се једина сестра. Једног дана донео му је кириција писмо: „Љубезни брате, ако ти нећеш доћи на моје весеље, онда чему се ја имам радовати, и чиме се имам поносити“. Потегло је велики трошак и пут с Дунава на Јавор, те се одазвао сестри.

Идуће године ишао је с ђацима на дужи пут, у екскурзију... Одмах за тим, једне гладне године, помогао је браћи у селу, да купе жита... Затим се оженио... и купио Милеви варошко одело, и што треба у кућу... Он ове трошкове није могао избећи. По своме срцу није могао одбити друга, сестру, браћу, и не потрошити са својим ученицима. Дуг се гомилао, менични рокови стизали су брзо, рађала су се деца, а с њима и нови трошкови. Од подужилате се није могао вати, јер једва је стизала за редовне и није здатке, а образ мудозвољавао да напусти плаћања. И шта је радио? Правио нове дугове да отплаћује старе...

Али ко ће то све разумети! Ваљда овај хифтински свет, што му се цери у очи кад уђе у завод? Не може док те не пецне: „Чудо је да ви, господа, немате пара!“ Ако ти потпише меницу, очекује да му пазариш у дућану, или тражи да му учиниш какву услугу, с којом ће ти оптеретити савест.

Како је то мучан дан кад стигне плаћање а немаш новаца ни потписника! Нарочито у мањим варошицама, где има само један новчани завод и врло ограничен број људи на које се можеш обратити — као и овде, у овој маленој чаршији, у којој краве пасу по пијаци, а лисице краду месо са касапског пања...

И онда није чудо кад те неприлике нагнају, као зеца на богаз, у шаке каквом зеленашу... као њега Вељку Мумакази.

*

Првог дана разабрао је за његов дућан, простран и видан, на крају главне улице. Пришао је са сокака ћутке, узео хлеб и бацио грош на ћепенак. Пазио је кад је он ту да га види, и угледао га је. Мали, сув, жмиркав и прићосав човек: неколико коврџавих длочица обележило му горњу усну. У панталонама и копорану који га је покрио испод кукова, са великим и напреглим џеповима. Окрећао је некакав кључић што му је висио на ланцу о бедрима, шеткао се преко дућана и нешто шапутао.

Другог дана назвао му је Бога и он му је врло предусретљиво одговорио, узео је хлеб и отишао. Трећег дана ушао је пекарницу, обазро се по њој, похвалио чистоћу и хлеб, па су се упустили у разговор.

— Нешто ми се чините познати, господине? — почеће Вељко.

— И мени се чини да смо се неђе виђали. Можда још као ђеца — вели њему Мићо.

— Да ниси и ти озго, од нашег краја?

— Ја, вала, из Пресјеке.

— Шта велиш, чоече?! Међер комшије! Радујем се, господине провисоре.. Вељко Миросављевић пекар овдашњи, звани „Мумаказа“. Нека ме зову и лонцем, само нек не разбију...

И сваки дан по мало интимнијег разговора, док се нису почели звати „сељаче“, те се Мићо ослободи да га упита: би ли му се нашао у невољи, ако би му затребало мало новаца?

* * *

Тог мучног дана (беше топал и чист пролетњи дан) пред подне, Мићо прође улицом полако, са рукама у џеповима, и укочи и пекарницу. Вељко сеђаше на некаквом џаку и дељаше дрво за рабош, и кад га угледа скочи:

— Изволте, господин провисоре, да видиш ђе и сиротиња живи!

Рукова се и показа му простран ходник који је водио поред амурлука у његову собу, у коме беше читаво брдо пуних џакова брашна. Мемљиви сводови, хлебни квасац из амурлука, и брашно што пливаше по ваздуху, заголицаше му ноздрве и обузе га неко нелагодно осећање, те и нехотице шану сам себи: „Црни Мићо, куд ћеш у тај паспаљ!“ И сваком стопом чињаше му се као да ступа на хајдучке заседе, подземне рупе и чеврнтије

— Хоћеш ли да по једну попијемо? — застаде Вељко на крају ходника, над једном гомилом празних џакова и черги, над којом се беше скотурио један бео, велики и прљав мачор.

— Да пијемо ракије, је ли? У твојим сам рукама сељаче! — одврати му Мићо.

— Имам је ја помало увијек! — рече и отера мачка, расклони џакове и указа се једно малено буре са шајтовом.

— А што је кријеш, пријатељу?

— Реци ми да ти кажем! Молим те, сељаче, зар је то слобода у држави да ја кријем моју сопствену ракију по ћошковицама? Вели власт да немам право да је продајем и штетим механџије. А та власт може да ми тражи порез и прирез, и нареже комору, да ми пуца ртењача. Пред тобом смијем рећи да сам убио човека: ја, ево овако, по мало крчим пића својим муштеријама, кријући. Здрав си!

Мићо попи једну и стресе се. Дође му још отужније и несносније.

— Па ти рече да би мало пара — настави Вељко, уводећи га позади пекарнице, у тесну собицу са момачком постељом од сељачких ћилимова и потшивеног ћилима, и пружи му ниску трonoжну столицу.

— Јес', као што 'но рекосмо, то јест ако имаш — потврди Мићо.

— Што да немам? Има пара колико треба. Свјет вели „нестало пара“. Како ће нестати кад се не једу, већ иду од руке до руке: данас у мене, сјутра у тебе. Само парама треба чобанин. Видиш, сељаче, умио би и ја ко неки да обујем шти-влетне и обучем капут, па да зађем по каванама, да густирам, па да имам моју пивску чашу, да кркам мезелуке и пушим фине цигаре. А шта фали и овом дувану?

Рече, па узвеша. Повири на собна врата, па се поврати, завуче руку у сламњачу и извади гужву дувана у листу и принесе га Мићи под нос:

— Помириши! Да ви'ш како је, к'о смиље!

Па наоштри бритву о сто и искрижа тога листа за две цигаре. Сави једну, даде је Мићу и кресне палидрвце.

Неко шушну у ходнику, пред вратима и он се обазре.

— Ко је то? — трже се Мићо.

— Наша ћеца. Не бој се! Повуци боље у се и проћерај дим кроз нос; да ви'ш како мирише!

Седе према њему па запали и он.

— Ја! Јес'! Мумаказа зеленаш, кајишар, паљевина! Па лепо, брате, кога то ја увукох овђе у дућан да му дадем пара? Није тај свијет ајван да се да упорожити и повезати. Јесам ли ја, на прилику, могао присилити ове чесне и поштене људе?

Рече, па брзо скочи, отвори касу и извуче један укаричен свежањ меница. Пљуну у палац, брзо их прелиста и показа му неколико комада: ...Ранђел Вукомановић, секретар окружног суда, 300 динара.. Јован Замфировић, полицијски писар, 250 динара... Мирко Радисављевић, интабулант, 200 динара... Познајеш ли им рукопис, господине? — пита Мићу и гледа му право у очи. Ужагрио, жмирка и кези зубе као лисица у петла.

— Молим те нек ово остане међу нама... Али, јесам ли ја могао ове чесне, уважене и самосталне чиновнике, нагнати да се задуже код мене? Њих, људе од закона, што држе оштар маљ са обадије стране, да нагнам ја, голоруки Вељко симиџија, у своју касу!

„Красни смо ми, сви!“ — шану Мићо, па рече:

— Молим те, сељаче, да вршимо посла!

Он узмрда уснама око већ догореле цигаре, искрену главу и накељи се:

— А јеси ли спремио мало што од руке? Или ћеш написати овде? Ево хартије и пера. Напиши само неколико ријечи: „Ја, Мићо Караулић, провисор, признајем овим да дугујем Вељку Миросављевићу...

Он говори, а Мићо се врти на столицу, муту му се по глави, а у ушима му бруји неки потмуо глас: „Знаш ли ко си, професоре, професоре?“

— Имам меницу. Написао сам је! — једва изговори он и маши се у џеп.

Вељко је прегледа брзо, опљуну прсте и дохвати новац из касе.

— Ево, сељаче: једна, две, три... десет. Сто динара. Нешто мало интереса сам ти урачунао; грош на банку. Мој си човјек. Ја нисам као Кукољац и црни Станко, што наплаћују по динар на банку. Разбери се у чаршији какав сам ја, а какви су они.

— Хвала! Стараћу се да ти ово поштено вратим! — рече Мићо, узе новац и крочи преко прага. Нека неодољива сила гураше га у леђа да што пре изграби одавде.

Вељко потрча за њим :

— Сељаче! Још по једну!

— Шта је? — заустави се Мићо и окрену.

Он зароза лице и преневољи се :

— Молио бих и ја тебе нешто, као пријатеља и земљака. Можеш да учиниш ако 'оћеш: не кошта те ништа.. Имам ти ја овђе неке ђечурлије на храни... к'о у намастиру... Овђе је и неки мој братанац Вукоман Миросављевић, што учи трећи разред, па има двојку из кемије. Ти му тамо предајеш ту кемију. Вјере ти, поправи де му ту двојчицу! — вели он и ша-шољи се меницом преко уста.

— Како ћу му ја поправити кад не зна предмет? — одсече се Мићо.

— Поправићеш лако; чудна ми чуда, кемија, па ако и не зна. Зар је мука направити од два, три! — рече и обазре се.

А иза амбара, у авлији, промоли главу и накељи се ђак Вукоман, глават и прлав као онај мачак са бурета.

Мићу сенуше очи и задрхта брада, па силно изману руком и зграби меницу из Вељкових руку, а новац му баци под ноге.

— Кукавицо! — дрекну он, пун гнева, и журним корацима изграби на сокак, отресајући прашљиве пешеве од капута.

И оде лак, чаршијом, као да му неко скиде сињи терет са леђа.

ИВАН ВАЗОВ

Из мајских песама

Волео бих да сам зрнце,
Црном замљом затрпано,
А нада мном, иза гора,
Да се блеска сунце рано.

Да ме зове, да ме буди,
А ја у свом забораву,
Кад загрје земља груди,
Да весело дигнем главу.

Да поздравим живот нови,
И сунчани зрак да сишем,
И весело у природи,
Да прецветам и миришем.

Желео бих

Желео бих, да ми живот гасне,
Као сунце у мору кад гасне,
Ил' ко звезде у прозорје рано,
Кад умиру после ноћи страсне.

Желео бих да умрем к'о роса,
Када сунце жудној земљи сине,
Ил' к'о акорд жалобитне харфе,
Кад последњи под прстом умине.

Ил' ко мирис увенула цвета,
Што са ветром небу плавом скори,
Ил' ко санак невинашца млада,
Када прне у поздравље зори.

Ал' мој живот неће гаснут тако,
Као роса, к'о сунчана зрака;
Јао мени, ја знам шта ме чека,
Борба, беда и узана рака.

Молитва

О, теби се Боже молим,
Молим ти се, а и надам;
Теб' под чијим небом живим,
И по чијој вољи страдам.

Теби, што ми живот даде,
И ужеже лучу ума,
Теби, што ми душу даде,
Извор снова и разума.

Теби што ми с неба плава,
Озараваш надом путе,
Теби што ми срце галиш,
Под шибањем судбе круте.

Пошљи мени веру јаку,
Да никада не претрнем,
И под крстом свог живота,
Да никада не посрнем.

И у часу искушења,
Када патим, и кад страдам,
Озари ме светом надом,
Дај ми, Боже, да се надам!

Дај ми Боже мушке снаге,
Дај ми Боже снаге јаке,
Да се борим, мушки борим,
Јер је борба за јунаке.

Да не погнем никад чело,
Испред јачег кад се сили,
Лаж и лажан бљесак — Боже,
Да ми никад не омили.

Да не паднем стидно и да,
Не посумњам никад у те,
О, Ти, Правдо и Доброто,
Осветли ми тајне путе!

С бугарског,
Милорад М Петровић.

Х А Ј Л А Х

Приближавало се лето и постављена хаљина Хабцијева није му више требала. Жена му, Керемес, саши капу од комадића сукна који су случајно залутали у њен сандук. Хабциј, од како се родио, није носио капе; кад настане жега он обично увије главу марамом, те није чудо што се, осегивши европску капу на својој округлој, ниско ошишаној глави, дуго огледао у парчету разбијеног огледала, правећи при том разне гримасе.

— Прави Рус! — одлучи најзад свечано, обрнувши се жени покрај себе, а бронзано му, пљоснато лице сину срдачним, доброћудним осмехом.

— Иди већ... иди... — викала је Керемес, ударајући га лако руком по широким плећима, за то је „прави Рус“ дохвати око паса, и, помирисавши јој прво лице, по јакутском обичају, пољуби је у уста, по руском обичају. При том обоје прснуше у смех.

— Адтолер! Та кад ћеш једном поћи?! — бранила се мазно жена, гурајући мужа вратима.

Хабциј уздахну, уозбиљи се, узе већ припремљене рукавице и „махалицу“ од длака за растеривање комараца, прекрсти се немарно трипут, и пође изласку.

— Немој остати дуго! Ако затечеш кнеза, донеси поклон! — замоли Керемес, испраћајући га до врата.

Хабциј обећа главом.

Она је дуго још стајала у дворишту, гледајући за мужем, а кад њега нестане иза завојнице она уздахну и, запевавши тихо неку песмицу, врати се лагано у јурту. Није волела да остаје сама. Тишина у празној кући била јој је несносна, стога се насумори и умуче, немарно скупљајући по клупи растурене крпе, конце и друге ситнице.

Како је тужно! Да хоће Бог дати што пре дете! Ала ће га она миловати и волети, обасипати пољупцима. А ако умрем... сину јој ненадна мисао; тако много жена умиру при рађању тих малих гостију из другог сјајног света за којим душа, и ако га не памти, вечито чезне. Али то је грех. Нашто чезнути! Зар јој овде није добро, није весело?.. Особито лети, кад се има шта јести, кад је свуда топло и светло.

Хајлах — разбојник, који није поштак и кривац.

Адтолер! — исовка.

Тајга — шума.

Погледа кроз отворена врата, кроз која се смешила на њу околина обливена сунцем.

Зар нису лепи ови облаци, ово отворено плаво небо њенога зави-чаја, ова чарна тајга, мргодна а овако мила, овако позната?.. Како опојно миришу цветале мелезове шуме! Не, лепа је земља јакутска, њихова; а што веле да на југу има лепших, то сигурно лажу, јер што би онда долазили они к њима?

Кроз ошкринута врата завирише унутра раширене, влажне ноздрве, а за њима се појави црно, коснато, с белом белегом на средини кравино чело, иза којег се виђаху још неколико чела, белих, шарених, која су се пружала ка јурти, бола роговима и рикала. Чопор се вратио из ливада. Повезана иза огњишта телад, осетивши мајке, стадоше поскакивати и мукати, те настаде неописана узбуна.

— Ае! — викну Керемес терајући краве од врата, па изиђе са каблом у руци. Говеда није било много: свега пет крава музара, велики црни во, који је са сивим коњем био сва запрега у газдинству, четири јунице, два јунета „годишњачета“, неколико телади — и то је све. Али овде телад често мањавају, те сам Бог зна да ли се има рачуна гајити их. А од газдинства треба скупити порез и прирезе, за одело и храну за годину, куповину судова, чаја и многих других ствари, без којих се не може, а које сваке године пропадају и кваре се, па треба одвојити и за зиму и када краве не дају млека. У осталом она се не може жалити. Бог јој је дао вредна мужа, ловца и мајстора за све, само што... Ту се осмехну враголасто, пусти теле последњој помуженој крави, узео кабао с млеком и оде у млекар — низак подрум где су по земљи били поређани бронзани *чибичахи* (округли плитки судови) пуни млека. Са старих скиде кајмак, у празне разли свеже млеко, друге опет изручи у бакарни котао у коме је обично подливала сорат (врста сира), обичну храну код Јакута. Хабциј је тврдио да га је она правила најбоље у целој околини; то нису порицали суседи — гости, јер су им тада обично уста била пуна овога белог, кајмака и преливеног сира, који им је не штедећи обилато давала Керемес.

Не Керемес него Еуменија! — опомену се домаћица, послујући око ватре. — „Еуменија Слєпцова!“ Тако ју је поправио свештеник кад му је пред венчање казала своје име, оно име којим су је звали мајка, суседи, вереник... Еуменија! Еуменија!.. Керемес!.. Керемес!.. Керемес значи бела лисица, животиња чије је крзно било врло скупо, а тако меко и свиласто као њена коса, због које су је сигурно тако и прозвали, јер јој је она била гушћа и дужа но што је обично код Јакуткиња. Керемес је много лепше име него Еуменија. Она га разуме. Зна како се Хабциј радује кад из тајге донесе такву лисицу, а трговци са крзнима хвале га за то и чаште чајем. А Еуменија!.. Шта то значи? Веле јој да је дивљакиња, кад се не сећа свога имена!

Што ће јој оно! Дужни су да га знају свештеник и општински писар,

којима баш за то и плаћају Јакути. Јесте, она је дивља и неучена! Али зар је и поред тога не воле сви, зар је није миловала мајка, није волео отац, је ли јој Хабџиј рекао икад ружну реч... Нека причају!.. Него што ли „њега“ нема овако дуго. Већ се смркава! Та он зна да је њу страх саму. Шта ли га је могло задржати код кнеза?..

Паде ноћ. — На северу крвави руб вечерње светлости постаде већ тако узак и блед, какав ће остати до сванућа. Небо, које се мрачило постепено од југа, већ се осуло неколиким светлуцавим звездицама; по мочарима престаше да звижде водене шљукe, неколико дивљих пловака, лепећући крилима, прелетеше и падоше на оближње језеро; — шибље, ливаде, река и шума превукоше се провидном маглом летње поларне ноћи, а по *шајги* се засветлуцаше привиђења. Керемес затвори врата. Узалуд. Гонили су је дуси, лупајући о зидове јуртине, плашили чудним гласовима, светломрцали по тамним кутовима собним. Срце јој је лупало, није смела погледати око себе. Узалуд је кушала да не мисли на то најжињући се крај ватре *над рад* и шијући мужевљево одело.

— Та кад ће већ једном доћи! Не, никад више неће пристати да остане сама; мора умолити Хабџија да узме некога у кућу, какву старицу, каквога слепога старца, немоћнога, на кога ни у ком случају неће моћи бити љубоморан. Само да не остаје сама, да не пати...

Наједанпут се на вратницама од дворишта чуше кораци и глас њенога мужа. Она ћипи да му истрчи на сусрет, али наједном застаде на пола пута, задржана тајном мишљу... Ђаволи су понекад врло вешти!.. — С тога дохвати упаљен угарак и, кад се на вратима појавише придошлице, она га баци на праг. Било их је двојица — спази их у колутима дима који се диже од главње, а један од њих њен муж.

— А што си се ти тако уплашила? — упита он, одмеравајући је упитним погледом.

Застиђена Керемес ћутећи диже са земље угарак. Други је био неки туђинац, висок, риђобрад, белолик, сигурно *нуча* (Рус). Донео је са собом неке завежљаје и вреће, а кад их стаде смештати у куту на клупу, Керемес се домисли да је то сигурно онај хајлах, којег су тек довели у њихово место. Шта то значи? До сада их нису гонили да хране ни једнога од тих дошљака! Она упита очима Хабџија, који је био љутит и блед. Дошљак је дрешио, распоређивао своје ствари, па најзад седе и запали кратку, бакарну лулицу.

— Спремај вечеру! — рече жени Хабџиј и посади се до госта.

— Ово је мој дом, моја кућа! — рече пружајући преда се руке. — Истина рђава је, не знам хоће ли ти овде бити добро. За време киша лије се на главу, а зими је хладно; — али ја сам опомињао да сам сиромашан човек. Сам си говорио да хоћеш да станујеш на једноме месту.

И доиста, тако угледном господину не приличи да се потуца од јурте до јурте. Него помисли и сам хоће ли ти бити код нас добро? Ти треба да имаш бео, леп дом — ти си *нуча*; ти треба да једеш месо и

хлеб, да имаш под ногама патос, на столу тањире и сребрне кашике, а код нас нема тога ни једнога; дом је, сам видиш, рђав... марве имамо мало, сиромашни смо. Даћемо што имамо, али наша храна није особита, само *сорай* па *сорай*. Дивљи Јакут, сам знаш, једе све.

— А зар ти општина ништа неће платити за моје издржавање? — упита изненада дошљак, који је дотле ћутао.

— Боже сачувај! Овде је код нас друкчи обичај, код нас *нучу* возе од јурте до јурте, где живи по неколико дана; али ти сам велиш да нећеш да се потуцаш, да ти је то досадило, да хоћеш да живиш на једноме месту. Добро! Одлично! И ја ћу ти дати савет, саветоваћу те као пријатеља, пошто те волим. Ја у опште волим *нуче*. Снажан народ, леп народ, богат народ, паметан народ! С тога немој ти становати код мене! Иди сутра на збор и реци „господи кнезовима“ да нећеш код мене да станујеш, да сам ја убог, да немам ништа, да ми је дом неугодан и прљав... кажи им, а они ће ти наћи леп стан, где ћеш моћи седети једнако. Зар није тако? Сам помисли! У нашој земљи жито не расте, све код нас добијамо од марве, и одело и храну и новац. Богати имају много крава, много кобила, те имају много кајмака, много масла, меса... имају топло одело, имају домове... Зашто ти не би становао код богатих?...

— Ама ја хоћу!! — узвикну дошљак. — Али ми је општина овде одредила стан.

— Код богатих — настављаше Хабциј, не осврћући се на узвик слушаочев — било би ти добро, био би сит, становао би у чистоти! Иди, дакле, сутра, или прекосутра на збор и реци: ја нећу да станујем код њега, он је сиромаш, рђаво се храни и рђаво живи, дом је прљав и вода тече кроз кров... О, видећеш како вода код мене цури кроз кров кад стану падати кише... — Ићи ћеш? Је ли? — питаше наметљиво.

— Не привијај ти мени хладне крпе, стари сам ја лисац! — одговори туђинским језиком дошљак и обрте главу.

— Нећеш! Дакле вечито ћеш седети код мене! — Узвикну Јакут с уздржаваним очајањем и љутином.

— Не знам! Сад је лето, сад је све добро, а доцније ћемо видети. Хабциј промисли мало, плуну у страну, устаде и оде ватри.

— Шта се ти скањераш! — викну љутито на жену — дај вечеру! Гушио се од љутине.

— Цепаница! — прогунђа, гледајући у зеленкасте, ледено мирне, у ватру упрте очи хајлахове, у његово широко лице на коме је лежала, и ако нејасно, белега нечега грознога и неузддржљивога. — Разбојник! Ледене очи! — љутио се Јакут. Сва његова говорничка вештина којом се тако поносио и у којој се извешбао служећи три године као десетар у својој општини, није учинила ни најмањи утисак. — Ђаво га однео!

Али гласно Хабциј не рече ни речи, само је плувао љутито. Дошљаку

поставише вечеру оделито, али он сам позва домаћине, па им чак даде и по шаку бешкота за чај, уштеђени остатак своје хране.

— А ипак је он добар! — гласно, тобож жени, рече Јакут с лукавим, једва видљивим осмехом. Керемес, нема, опрезно као сенка ишла је по соби, сваки пут обилазећи око огњишта, да ни на часак не заклони ватру од очију ражљућених људи. Но је ипак приметила неколико пута упрти у себе немили поглед Хајлахов. А и Хајлах опази да и она, и ако крадом али једнако га погледа, те засука бркове и поглади густу косу.

Керемес дотле никад није видела Словенина, осем попа и општинског писара, који су, овде рођени, личили потпуно на Јакуте; овај хајлах је био, дакле; први човек с југа са којим се она срела.

— Ух, колики је велики!... А на њушки расту длаке као у пса! — с гађењем примети мужу, лежући.

— Хоће ли за дуго остати?

— Месец дана!

— Боже, толико дуго!

— Шта ја могу? — одговори мргодно Хабциј — Заповедили су!.. — и преврнувши се на другу страну, заспа. Керемес дуго не могаде свести очију. Једнако јој је било пред очима Хајлахово лице, онако како га је угледала први пут у колутима дима и у варницама; непрестано је осећала упрте у себе крупне сјајне, очи небеске боје; кад хтеде да заспи виде бледо, широко његово лице како се надноси над њу... длаке његове гадне браде, додирујући јој груди и образе, буђаху је из сна. Слушала је многе приче о тим нучама. Предања њене домовине причала су страхоте о њиховој свирепости, а у бајци је њихово име постало синоним зла — и она је дрхтала. Ознојена, преплашена скакала је с постеље при сваком покрету хајлаха, који се немирно превртао по постељи, а кад се изненада чу у мраку његов сурови глас, говорећи неразумљиве речи, она муну мужа ногом, будећи га:

— У ледено окно... Знам... не мари... боље... ја вас... убијство... ја хоћу да живим... Мајко Божја... а зашто??...

Глас умуче, прешавши у неразумљиво бунцање. Неко време муж и жена, прибијени једно уз друго, са страхом су упирали очи у мрачну дубину собе, али се дивљи узвици више не поновише; и они легаше. — Керемес је плакала.

— Не плачи! — тешио је Хабциј — Само месец... претераћемо га којекако... Бог ће дати!

* * *

— Нуча... нуча... Устај да пијеш чај! Доручак је готов!.. — будио Хабциј суградан свога госта... Хајлах ђипи, протре очи: на огњишту је весело буктала ватра, пушили се чајници и котлови, средином собе ишла је, чистећи, Керемес. Дошљак пожуре те се обуче; Хабциј му додаде воде и уступи место крај ватре.

— Како су код вас на југу људи бели, високи и дебели, а

лепи... — примети Јакут, гледајући с дивљењем у снажнога Хајлаха. — Не као ми! А зашто? Зашто код вас расте жито? Зашто сте ви господа а ми Јакути?

Хајлах је ћутао, заузет рашчешљавањем браде, најзад отре чешљиб, уви га у хартијицу и метну у џеп, затим учини неколико дубоких, свечаних поклона пред иконама, које су стајале на поличници у куту собњем, па седе за сто. У везеној, извученој црвеној кошуљи, умивен, очешљан, изгледао је врло пристојно. Истина, чакшире нису му биле и излизане, али у сваком случају нису биле изношене кожане, него од манче тра; на сукненом прслуку није било неколико дугмади, од осталих два су била знатно већа од својих суседа, метална и са орловима; уз то још климањем главе, кад му Керемес даде чашу чаја (чиме веома засмеја Хабџија), показа добро васпитање... Озбиљно и љубазно, пошто је, како рече, одлучио да живи с њима „људски“, испи он једну, другу и трећу чашу чаја, и тек у одговору на Хабџијево питање стаде да прича нешто дубоко и неразумљиво. Како је хтео да буде речит те сувише много употребио псовака, гестова, а и тајанствених израза робијашких и злочиначких, Керемес је мислила да је он грди за мало надимљено млеко, а Хабџиј је разумео само: много жита, много сунца, много ваздуха!!..

— Дакле расту од сунца... као сено... — објасни жени. О употреби жита имао је врло слаб појам; знао је да га људи једу, али је сумњао да се могу од њега гојити.

— А како ти је име? — упита Јакут госта бојажљиво.

— Коста Хрушчов.

— Коста Кру... кру... — покуша да изговори Хабџиј, али се загрциу — какво велико име! Боље да те ми зовемо просто: „нуча! наш нуча“... — Јел' добро?

Коста се осмехну презриво. — Па нека зове како хоће! Зар он мисли да је Хрушчов његово право име? Простак! То је само онако... за полицију; а његово име?... О, његово име! — додаде значајно — за његово име ударили би му сигурно сто шиба и обесили га, или, најмање, осудили на тешке радове.

— О, да, тако је! Свеједно како ће га звати... Ти неш за нас бити нуча, наш нуча, пријатељ... Зар сад не припадаш нашој општини!.. дакле наш си, наш човек... Будимо пријатељи... Ти си добар! Је ли?... — умиљавао се Јакут.

Коста, наваљен на клупи, наслонен на лакат леве руке, гледаше лено преда се; његова дебела, у црној јакутској сари десна нога, пребачена преко згрченог колена леве, климала је љубазно. Истина, осећао је да је добар, пошто је био сит, али није имао воље за разговор, те Хабџиј, после неколико узалудних покушаја, узе најзад секиру и оде на рад; и Керемес некуд штуче, Коста остаде сам.

У утуканој јурти било је тихо и мрачно; леп сунчани дан напољу

пробијао се ипак сноповима својих златних зракова и у њу кроз многе отворе у зидовима, кроз пукотине рђаво затворених врата, рупе и прскотине риблиг мехура на прозорима, шарајући светлим колутима и пругама земљани под, треперећи по намештају и загледајући у бесмислено исколачене очи хајлахове.

Коста зену, истресе пепео из угашене луле, узнемајући из куће,

Ишао је без циља, загледао свуда радознано, и као немарно разгледао све. Био је у шуми, био на језеру, на ливади где је пасла стока, и убрзо је знао скоро колико и домаћин, знао колико има крава, шта има у спреми и како је закључава, где оставља мреже и замке, где сече дрва...

Врљајући по околини, Коста изиђе најзад на речну обалу и седе да отпочине. Овде је било мало веселије но у дубини суморне, вечно неме и непомичне тајге, с њеним пространим једноликим ливадама, са њеним црним језерима која спавају у мочарима. Овде је био живот.

Река, набирајући се лако, текла је журно, некуд у незнану даљину, њени су таласи шумно кидали стрме обале. Бела чајка, излећући нагло из шума, иза плавих гора заустави се с писком над њом. Из дубине, блеснувши сребрним краљуштима, с плуском се праћу риба. Седећи на обронку, обливен сунцем, имајући пред собом диван, плав, шумовит видокруг, Коста се замислио, растужио и запевао изненада:

„Како је у рудницима службу добио,

Како народ вешао, мучио, шибао,

Морио глађу, у топионици губио,

Али благајницу не обогатио

Розгиљдајев син...”

.

Кад околни одјаци поновише последње речи ове тамничке, дугачке и болне песмице, поновише и умукнуше, певач уздахну дубоко и леже насатице у густу, пожутелу траву, чија су бокори, заклоњени од ветрова обореним стаблима, шумили високи и неполомљени.

— А куд си се ти, нуча, изгубио? — упита га Хабџиј кад га угледа, — Ми те овде одавно чекамо с вечером.

Изгубио се? Он? Он се није изгубио, само је залутао и једва нашао пут — одговори Коста, обешчајачки гледајући у зарумењено лице Керемесице. — И стаде причати бајке о томе где је био и шта је видео. А лагао је тако смешно, да се Керемес нехотице засмејала. Хабџиј га гледаше зачуђено, али, видећи да је нуча расположен, седе ближе и поче:

— Нуча! Нуча! Слушај! Камен ћути, лед ћути, пањ ћути. Ако човек седи, као смрзнут, и ћути као пањ, срце му постаје тешко. Птице имају језик и вичу, и животиње вичу, чак и вода виче, кад тече, и ветар кад дува... човек има језик, па треба и он да виче! Ти, нуча, имаш велики језик, паметан језик, тебе вреди слушати, вреди разумети, али ти не

можеш веровати колико сам ја глуп, тако сам глуп... да ништа не могу да разумем. Ако не верујеш, упитај кога хоћеш, и сваки ће ти то казати!... Теби би, нуча, додаде нагињући, се к њему и спуштајући глас... било добро да станујеш где би те разумели, код богатих, паметних, код таквих који умеју да говоре као ти... јер ти имаш језик замрзнут, а ја немам ушију; ја имам језик замрзнут а ти немаш ушију; помисли: колико ту лепих и паметних ствари пропада... Ја ћу ти саветовати, саветовати као пријатељу, пошто те волим: сутра или прекосутра отиди кнезу, сазови збор и реци му: „он је глуп, ништа не разуме; он је неучен и ливљак, нећу да боравим код њега!“ Добро?... Хоћеш ли?... Уз то јело...

Коста прсну у смех. Наљућен Хабџиј одмаче се.. Изнесе се вечера — Окани се ти тих глупости, него да живимо као људи, — рече Коста, узимајући кашику. Ти још не знаш како сам ја весео... За све, што се каже и за игру, и за песму, и за карте... У рудницима су ме сви волели... Да знате како је тамо весело! Сигурно и ти волиш да пијеш! Тамо има много вотке. Па какве шале, песме Хоћеш ли — запеваћу ти једну? Најлепшу! — и заборавивши на пуну кашику, коју је држао у руци, стаде да певуши:

„Опет Лањцуф намисли да бежи,
Куцну звонце, зовну у ћелије.“

— — — — —

— Што ти, будало, не слушаш? — викну на Хабџија, кад виде да Јакут устаје од стола. — Ја с њима као са људима, а они!!

Завлада кратко, дубоко, непријатно ћутање.

— Но, но, не бојте се! — рече, повративши се мало, Коста. — Ја сам добар... одиста добар — па стаде журно и ћутећи превртати по својим стварима... — Ево, на, узми! Ја сам добар, само сам заборавио да ме ви не можете разумети!.. и ако је глас... глас леп... Та узми! и гураше у руку Керемеси листић дувана. Али се ова одмицала, дижући руке у вис, као да се боји додирнути поклон. Очима је питала мужа.

— Што не узмеш? Та ја за то ништа не тражим од тебе! — додаде Коста намигујући.

— Узми! — нареди Хабџиј, сасвим се наоблачивши, па окрете леђа ватри и стаде се грејати, пљуцкајући често кроз зубе. Керемес се повуче у сенку. По женској половини јурте само се по кадкад нејасно видела њена бела кошуља, и тихо лупкао нож којим је крижала дукан, И Коста ућутао и, седећи на клупи, дуго је испод ока посматрао обоје њих; најзад му подругљив осмех искриви лице, обрте се и пљуну.

Мирно, једнолико су пролазили дани становницима Хабџијеве јурте. Свако јутро, одмах по доручку, домаћин је узимао секиру и одлазио у двориште да теше греде за нову оставу, коју је намеравао подићи одмах до куће. Керемес је узимала рад и одмах излазила за њим и, седнувши ма где у хлад, шила. Коста је остајао сам, вечито сам. Неко време шврљао је по околини, походно суседе, али му се то убрзо доса-

дило; после је покушавао да се лати ма каквога рада; почео је намештати мреже и замке, али ништа није могао да улови; у осталом није било ни потребно ловити, пошто је довитљиви Хабџиј набављао довољно и рибе и дивљачи. Он је дакле седео у кући, пушећи турски.

Керемес је веома волела дуван, али оно што је добијала никад јој није било довољно, те је често љутито одбијала од себе колутове дима, које је пуштао Коста, а он је, као намерно, увек седао близу ње. Хајлах јој је до душе нудио неколико пута мало дувана, али увек одбијен љутањем, престаде то чинити пред мужем, а саму је скоро никад није имао прилике видети.

— Кажи ми — упита га једном домаћин кад је, по обичају, седео са лулом у зубима на земљаној клупи, гледајући како он ради — каж ми, има ли тамо код вас на југу Јакута?

Коста га погледа зачуђено.

— Јакута? Зашто?...

Хабџиј прочита ово питање из Хајлахових очију, те, отрвши са чела зној рукавом од кошуље и наслонивши се на држалицу од секире настави:

— Кажеш да је тамо код вас много, много жита, много крава и волова, много ергела коња; да тамо има великих вароши од камена... широких друмова... па ко је све то поградио? Ко тамо код вас ради?... Кажеш да нема Јакута!

Ту уздахну и пружи руку за Костину лулу. Хајлах му је хтеде дати, али што је Јакут дуже говорио Костина се рука више повлачила, лице се наливало густом врелом крвљу, усне дрхтале:

— Ко ради, питаш? Глупаци и мамлази... И ја сам некад пробао да радим!! — викну ненадно и љутитим покретом склони лулу за леђа.

— Ако не буду радили, помреће!... — рече, увређен одговором и одбијањем „трзања дима,“ Јакут.

Коста ђипи.

— Помреће!!! Нека помру... Чујеш, ишчупаћу из гркљана! Удавићу! А живећу, хоћу да живим!... Нека умру — и махну снажном песницом. — Нека умиру!... Ја сам пробао!...

Па лупи ногом пањић на путу и оде, натукавши капу на очи.

— Шејтан! — прошапута побледео Јакут, гледајући неко време за њим, па плуцну кроза зубе. Криво му је било што је почео тај разговор. У истини се његова красноречивост знатно умањила од како је Хајлах, на уверавање о пријатељству и саветовање да се настани на ком другом месту, почео одговарати звиждукањем. Но му је ипак остало још довољно да, почевши од најудаљенијег предмета, увек нађе пут у свој „Рим“ и да на крају говора закључи, да Коста не би могао учинити ништа боље но да одмах побегне од њега.

Коста је одиста понекад, а у последње време и врло често, бежао, али не даље но до обљижње шуме, а чинио је то обично пред вече,

кад се надао да ће тамо ухватити Керемес, која је тражила краве. Узалуд! До сада је није могао уловити. Видео ју је, истина, неколико пута далеко, у шипрагу; али кад је покушао да иде за њом или да јој се приближи, она се увек губила промакнувши кроз честу, као уплашена срна. И он, напослетку, стаде правити за њу праве ловачке заседе. Одгонио је далеко у шуму краве и склањао се у шибље, лежећи у њему сакривен често по неколико сати. Марва се већ свикла и већ није бежала од њега, дигнута репа, као што је учинила кад се први пут јавио код ње. Убрзо је он потпуно знао где се она пасе, познао стазице у шуми и пречине. Узалуд! Јурена Керемес му увек умакне и он је нађе код куће где се мирно греје код ватре; онда је обично молила Хабџија да иде с њом по марву, која је сигурно отишла сувише далеко.

Тако је прошло пола месеца.

— Идем данас кнезу рече Коста једнога јутра, узимајући капу.

— Зашто?

— О, имам важне разлоге... Хоћу за нешто да га молим.

Хабџијево се лице разведри. Одавно је већ требало. Зар му он није то говорио сваки дан? Коста је слушао, слушао с осмехом, стојећи код прага и гледајући у земљу.

Нека дакле не заборави: кров прокишњава, он је сиромашан и неучен... ништа не разуме што му се говори — набрајао је Хабџиј.

Коста изиђе, али отишавши само триста корака, обазре се и, видећи да је сам, сврте у страну, у шибље.

Трчао је пречице кроз шуму, преко пањева и рупа, пробијао се кроз честу и мочари, хитао је што може брже, растерујући и плашећи препелице и дивље пловке, које су се криле од жеге, док не изиђе на пропланак, из кога се на пушкомет, између два гаја, видела у даљини Хабџијева јурта.

Ту се устави поред једног брежуљка, обрасла малином и гложјем, и наставши згодно место, где није осећао ветра, који је дувао од севера, где му шибље није сметало погледу, леже да стражари. Али убрзо, угрејавши се зрацима високо извискалог сунца, поткрепивши се понетом храном, заспа, што је у осталом и у програму његова рада.

Пробуди се увече, уплашен да је можда већ сувише доцкан, и похита одмах преким путањама ка паши.

Хвала Богу! Краве су још пасле, само неке су већ изишле на пут и, пасући, лагано ишле кући. Он отера неколико њих даље и прикри се иза жбуна ивовине, поред стазице.

Мали отвор, начињен од ђудљиво изукрштанога лишћа, допуштао му је да види врло лепо целу стазицу поред јенерских обала. Том је стазицом Керемес морала ићи. Убрзо је угледа где излази из шуме. Она постаја неко време, разгледајући наоколо, па се стаде приближавати

њему, терајући кући растурену по шуми марву. Најзад! Већ је близу, ево је... ево... Кроз шибље промаче њена црвена марама.

Он задржа дах. Часак само. Пуче сломљена њеном ногом гранчица и жена се појави пред њим, гиздавим, слободним ходом, кидајући лишће са жбуна иза кога се он крио. Он се подиже на колена и ухвати је око паса:

— Волиш ли ме? Јесам ли леп?... — питаше, вукући је ка земљи.

— Убиће!! Убиће!... — прошапута жена, бледехи, али се није бранила.

Доцкан тога дана, вођен од Јакута из суседне јурте, куда је свратио молећи за вођу, врати се Коста кући. Није био код кнеза, залутао је и пуким случајем нашао људе, који су га уосталом примили врло лепо, како је причао сутрадан Хабџију.

Керемес се саже земљи, кријући лице, обликовано врелим руменилом.

Хабџиј, суморан, обећавао је да ће му сам показати пут, али Коста одложи за доцније. Преварен, ипак, љубазношћу и ласкавошћу Хајлаховом, Јакут се чило лати рада, пун најлепших нада. А посла је било много. Трава је израстала, време је било да се поправи ограда око ливаде за кошење, да се одведе вода из ливаде, да се зајази оближња речица, која је већ опала и лако би је било зајазити, све то, а нарочито ово последње требало је урадити још пре краја овога месеца, јер иначе неће се имати шта јести за време косидбе. Хабџиј бојажљиво замоли госта за помоћ, тумачећи да ће и њему бити боље, пошто су рибе у реци необично укусне. Ипак се зачуди и силно обрадова кад Коста, не рекавши ни речи, одмах пристаде.

— Као медвед!!! као медвед!!! — усхићен причао је жени у вече о свом помоћнику. Али је Керемес знала о томе боље но он. Још је осећала на својим рукама трагове гвоздених стисака Хајлахових. Радио је он, до душе, сад са Хабџијем, али и поред тога није престајао да њу гони. Још је постао насртљивији. Но је њој било лакше да га избегне.

Пошто прође неко време Коста изјави да данас неће ићи на рад.

— Зашто? — упита Хабџиј, који се већ свикао на његову помоћ.

— Зато што нећу, па крај. Вама кад се учини љубав, ви одмах мислите да је то дужност! Све... хоћете бадава.

Јакут ућута и саже главу. На рад се морало ићи, а једна врела мисао као муња прође му кроз мозак и удари га посред срца. Он изиђе, али се скоро одмах врати и седе у изби, посматрајући подозриво дошљака и жену.

Керемес побелела као платно.

Коста се стаде тужити на главобољу и цео дан прележа на клупи, те се Хабџиј развесели. Ипак не оде у поље, него је поред ватре дубио од дрвета кашику, која је била до душе корисна али не врло потребна. Сутрадан тако исто не оде но је нешто пословао око куће, оштро пазећи на дошљака.

Коста је беснео. Оздравио је потпуно од јучерање болести и почео раније јурење за овом женом, тако жељеном а тако несхватљивом.

Престаде већ и да се крије, гонећи је пред мужем, пред суседима посетиоцима, пред свим, наметљивим, ватреним погледима.

Керемес је дрхтала од страха и постајала још слађа, тиша и вреднија но обично. Хабџиј ју је волео као никад, ма да је осећао да се дешава нешто што га обеспокојава.

Изненадити је саму — успевао је Коста све ређе.

— Лудо!... Зашто ме не волиш... хо'еш новаца? Ево ти! Купићу ти прстења, мараму... Даћу ти дувана!... Загри, пољуби! — говорио би страшно, кад би је после многих довијања и вребања по читаве сате ухватио гдегод. — Зашто ме не волиш? Зашто се бојиш?.. — шапутао је, љубећи јој уста, очи влажне од вечерње росе, од суза може бити.

Али она, и ако се није бранила, никад није одговарала на његова миловања, никад није долазила на означена места, никад није одговарала на његова питања. Узалуд је он миловао, и питао, и држао, и љутио се, и псовао, и претио, — чим се ослободи његових загрљаја, она скаче и бежи.

Једном је наваљивао толико дуго и наметљиво, да је она, погледајући са страхом у небо, обећала доћи.

Чекао ју је дакле срећан и поуздан. У даљини чу кораке, срце му силовито закуца, али из честе изиђе изненада Хабџиј — и упита значајно да ли је видео куд је отишла марва.

Већ одавно је он сумњао да Хајлах, не задовољавајући се даваном му храном, музе у пољу крзве. Ћутање Керемесином, кад јој повери ту мисао, утврди га у томе мишљењу.

— Још можеш наићи на њега гдегод у шуми — говорио је жени — рђав човек! — и стаде он ићи сваке вечери по марву.

Али тек што Јакут изиђе из избе, а у јурти се појави Коста.

Из почетка је жени неколико пута полазило за руком да се сакрије од њега и да се врати у избу са Хабџијем; али је склоништа било и сувише мало, а Хајлах је био и сувише вешт. Постајала је, дакле, све блеђа и све мршавија с дана на дан, а очи су јој блистале грозничавим сјајем. Огромна руњава телесина Костина била јој је одвратна, а његова миловања, која су дисала свом гадошћу тамнице и поквареношћу великих градова, обливала су јој образе руменилом стида.

— Ти си сигурно болесна — рече јој Хабџиј видећи како је расејана и како јој дршћу руке кад му сипа чај.

— Боже сачувај, нисам!

У тај мах уђе Коста.

— Где се ти, нуча, бавиш тако дуго увече? — упита раздражено Јакут. — У шуми је сад хладно.

— А шта се то тебе тиче? — рече набусито Коста, седајући на клупу на којој је мало пре миловао Керемес.

— Наћи ма кога за кућу. Ја нећу да остајем сама... — рече најзад тога вечера мужу, прибијајући се уз њега.

— Дакле ипак?! Па где си наишла на њега? Тешко мени! — плану Хабџиј, у чијем су гласу дрхтали уздржавана јарости и сузе. Он седе на постељу и, одгурујући љутито женине голе руке, пружене к њему, стаде да виче: Реци! Реци, кучко!

— Ама није!.. није!.. Само се ја бојим! Онако, бојим се! — шепуташе жена, угушујући плач и мећући благо руку на мужевљева уста.

* * *

Сутра дан пред вече јави се у Хабџијевој јурти нов становник, слепа Упача. Она је умела једино чинити коже и причати дуге приче, које нико није слушао и ако су биле истините.

Нико други не пристаде да живи у кући у којој станује *Хајлах*. Нудио се, истинна, млади *Прошјур*, али њега Хабџиј не хтеде да узме.

Упачу напојише, нахранише и ладоше јој место на једној клупи поред зида, на којој је сутрадан рано седела већ са кожом у руци и, не осврћући се ни на разговор домаћих ни на њихово неприсуство, на-настављала синоћ прекинуту причу. У осталом сад је скоро увек имала слушаца — јер је Керемес, узевши из оставе рад остављен за зиму, неке кобиље и јеленске коже, седала поред ње, удаљујући се само за врло кратко време да помузе краве или спреми вечеру.

Ни Коста није одлазио у шуму. Љутит, ћутљив, по васцели дан лежи на клупи.

И сам је домаћин, најзад, оставивши рад, понекад навраћао у избу. Но ипак је једина Керемес забављала и подстицала на причање стару просјакију својим веселим, звонким и честим узвицима, који су показивали некад живо интересовање некад друге осећаје, према садржини. Остали су ћутали.

Једном дан бејаше кишевит и облачан. Коста устао необично љутит и суморан. При доручку посвађа се са домаћином због јела, и ма да је после омекшао мало и примио извињење, ипак му се по мргодном лицу видело да се још због нечега љути.

— Да не би ти случајно кнезу? — упита га Јакут што је могућно љубазније, скидајући с клина уздицу.

— Нећу! А што?

— Јер и ја идем. Празник је, па ћу га сигурно наћи код куће. Он воли госте, дочекао би те као што треба... Сем тога тамо је данас збор па ти би могао... — додаде Јакут бојажљиво дижући очи на њ.

(СВРШИЋЕ СЕ)

С пољског Лазар Р. Кнежевић.

Г Л А Д

РОМАН

Трећи део.

(10)

Време је пролазило. Чуо сам покрет на улици, тутњаву кола и коња, из коњушнице је допирао до мене глас Јенса Олаја, када је он разговарао с коњима. Био сам потпуно обеснажен, седео сам и мљескао усницама, али ништа више нисам започињао. Груды ми беху у жалосном стању.

Поче се смржавати, изнемоглост је непрестано расла, устадох и понове легох у постељу. Да бих загрејао руке, ја сам провлач о прсте кроз косу, спреда уназад, у страну и укосо; при томе су се одвајале мале ките, истргнути праменови, који су се лепили за прсте и расипали се по јастуку. Нисам ништа мислио, као да се све то није тицало мене, та имао сам још доста косе. Понова сам покушавао да стресем са себе онај чудни дремеж, који се разливао по свима удовима, као магла; подигох се, ударих шаком по коленима, усиљено кашљах у колико то допуштаху моје груди, и понова падох наузнако. Ништа није помагало; ја сам беспомоћно умирао отворених очију, устремивши их право у таваницу. Најзад стрпах кажипрст у уста и почех да га сишем. Нешто поче да се миче у моме мозгу, нека мисао, пробијало се напоље, нека безумна фантазија. Да ли да га загризем? И, не размишљајући дуго, ја склопих очи и стискох зубе.

Скочих. Најзад се пробудих. Из прста је капала крв и ја сам је лизао. Није ме болело, а и рана је била незнатна; али ја одједном дођох к себи; завртех главом и приђох прозору, где нађох једну крпичу те привезах рану. Док сам се занимао тиме у очима ми се указаше сузе, ја тихо оплакивах самога себе. Тај омршавели, угрижени прст тако је бедно изгледао. Боже истинити, до чега сам доспео!

Сумрак постаде гушћи. Нема никакве немогућности да вечерас напишем крај, само ако будем имао свеће. Глава ми понова беше ведро, мисли ницаху и ишчезаваху, као и увек, и ја нисам много патио; чак ни глад нисам осећао тако јако као пре неколико часова, и могао сам се сасвим претрпнути до идућег дана. Може бити да ће ми дати свећу на вересију, ако се будем обратио у дућан и будем објаснио свој по-

ложај. Тамо ме добро знају; у добре дане, када сам још имао могућности, куповао сам много хлеба у томе дућанчету. Није билб сумње да ћу добити једну свећу на часну реч. И први пут за дуго време, ја узех да чистим своје одело и да одвајам косу која је пала на оковратник моје блузе, у колико се то могло урадити у помрчини; затим пипајући пођох низа степенице.

Обревши се на улици, помислих да би требало да што пре замолим за хлеб. Стадох да се колебам, застадох и замислих се. Ни у ком случају! — рекох најзад саоме себи. На жалост, сад нисам био у таквом стању да бих могао да поднесем храну; иначе поновиће се она иста историја с визијама и осећањима и фантастичним бунцањем, мој чланак никада неће бити довршен, и неопходно је било потребно отићи „команданту“, док ме опет није заборавио. Ни у ком случају! Застадох на свећи. С тим уђох у један дућан.

Код тезге стоји нека жена и пазари; поред ње лежи мноштво малих завијутака у разној хартији. Момак, који ме је знао и сећао се шта ја обично купујем, оставља жену и без икаквог разговора завија у хартију један хлеб и меће пред мене.

— Не, мени треба једна свећа за вечерас, — кажем ја. И говорим то врло тихо и с поштовањем, да га не бих ражљутио и да не бих изгубио наду на свећу.

Мој одговор би за њ нешто неочекивано, ја сам први пут тражио од њега не хлеб, но нешто друго.

— Добро, мораћете мало да причекате, — каже он и понова се враћа жени.

Она добија купљене ствари, плаћа, даје пет круна, добија кусур и одлази.

Сад ошадосмо сами ја и момак трговачки.

Он говори:

— Дакле, вама свећу. — И он отвара свежањ свећа и извлачи једну за мене.

Он гледа у мене и ја гледам у њега, не будући кадар да своју жељу искажем.

— Сасвим тачно, ви сте платили, — изненада говори он.

Он просто на просто говори да сам платио; чуо сам сваку реч. И он стаде да одбраја сребро из чекмецета, круну по круну, сјајне дебеле новце, — он ми даје кусур од пет круна, — од жениних пет круна.

— Изволите! — говори он.

Ја стојим и гледам за тренутак, осећам да је ту нека грешка, али не испитујем, савршено ни о чем не мислим, просто падам у сањалаштво видећи то богатство што лежи и засењује ми очи. И ја несвесно купим новац.

Стојим крај тезге; запањен од избезумљења, поражен, уништен; корачам к вратима па опет застајем. Бацам поглед на једно одређено

место на зиду; тамо виси једно мало звонце на кожном кајишу и под њим свежањ конопаца. И ја стојим и гледам те ствари.

Пошто ја оклевам, момак мисли да желим да ступим у разговор, и, остављајући један свежањ хартије за завијање, коју премешта на друго место на тезги, вели:

— Као да ће скоро зима.

— Хм!... Да, — одговарам ја: — као да ће скоро зима. Изгледа на зиму.

И мало доцније додајем: — Ах, па и време је. И збиља изгледа на зиму. Уосталом, већ је и време.

Слушао сам ово своје брбљање, но сваку своју реч примао сам тако, као да је долазила од неког другог лица.

— Да, мислите? — говори трговац.

Ја стрпах новце у џеп, ухватих за браву и одох; чуо сам да сам пожелео лаку ноћ и да је трговац одговорио.

Нисам учинио ни два корака од дућана, када се брзо отворише врата, и трговац ме викну. Окретох се без изненађења, без и једне сенке страха; само скупих новце у једну руку и бејох готов да их дам.

— Изволите, заборавили сте свећу, — вели трговац.

— Ах, хвала! — мирно одговарам ја. — Хвала! Хвала!

И понова пођох улицом, држећи свећу у руци.

Моја прва свесна мисао тицала се новца. Приђох једноме фењеру и понова га пребројих, измерих га руком и осмехнух се. Дакле ипак сам богато обезбеђен, дивно, чудновато обезбеђен за дуго, дуго време! И понова стрпах руку с новцем у џеп и пођох.

Застадох код једне трпезарије у Великој улици и хладнокрвно и мирно размислих: смем ли одмах да поједем један мали доручак. Чуо сам звек тањира и ножева и лупу од сече говеђине; то је за ме било одвећ велико искушење, и ја уђох.

— Бифтек! — велим ја.

— Један бифтек! — викну девојка у шубер.

Седох за један одвојени мали сто крај самих врата и очекивах. Беше мало мрачно где сам ја седео, осећао сам се у заклону и узех да мислим. С времена на време девојка је погледала на ме мало радозналим очима.

Мој први збиља непоштени поступак беше извршен, моја прва крађа, у поређењу с којом све моје пређашње шале беху ситнице; мој први мали, велики пад... Врло добро! С тим се није имало шта. Уосталом, све је зависило од мене, касније могао сам се обрачунати с трговцем, касније, кад будем био у згоднијој прилици. То још није значило да треба да идем и даље тим путем; осим тога, ја нисам дужан да живим поште- није од осталих људи, ја никога нисам наводио на зло.

— Шта мислите, хоће ли скоро бифтек?

— Да, хоће. — Девојка отвара шубер и гледа у кујну.

Али ако дело изиђе на видело? Ако се код калфе породи сумња, ако стане да мисли о догађају с хлебом, о пет круна, од којих је жена добила кусур? Нема ничег немогућног, да ће се он одједном сетити, када ја први пут будем свратио к њему. Е, па шта ћу, Господе!... Ја кришом слеглох раменима.

— Изволите! — учтиво рече девојка и метну бифтек на сто. — Зар није боље да одете у другу собу? Овде је тако мрачно.

— Не, хвала, допустите ми да останем овде, — кажем ја.

Њена учтивост ме одједном дирну, ја одмах плаћам бифтек, дајем јој на срећу оно што сам захватио из џепа и стежем јој руку. Она се осмехује, и ја шалећи се, с влажним очима, говорим: — За остатак купите себи летњиковац... Ах, молим вас!

Почех да једем, постајох се жуднијим и жуднијим и гутах велике комаде, не жваћући их. Растрзао сам говеђину, као људождер.

Девојка ми понова приђе.

— Зар нећете ништа да попијете? — говори она и мало се нагиње к мени.

Ја је погледах; она је говорила врло тихо, скоро стидљиво; она обори очи.

— Мислим пола боце пива, или шта хоћете... од мене... осим тога... ако хоћете...

— Не, хвала! — одговорих ја. — Не сад. Свратићу други пут.

Она оде и седе за тезгу; видео сам само њену главу. Чудан створ!...

Завршивши јело, ја се омах упутих излазу. Већ сам осетио гађење. Девојка устаде. Ја сам се бојао да се појавим на осветљеноме месту, бојао сам се да одвише близу приђем младој девојци, која није ни сумњала о мојој сиротињи, и зато јој брзо пожелех лаку ноћ, поклоних се и изиђох.

Храна је почела да дејствује, беше ми врло тешко од ње и ја је не могах дуго да задржим. Ишао сам и избацивао је у сваком мрачном углу, поред кога сам пролазио, трудио сам се да угушим гађење које је опет испразнило мој желудац, стезао песнице и напрезао се, лупао ногама о земљу и са беснилом гутао оно што је било спремно да се отме из уста — узалуд! најзад утрчах у нечију капију, и сагнувши се, заслепљен сузама које бризнуше, понова повратих све.

Био сам огорчен, ишао сам улицом и плакао, проклињао чудовишне силе, ма ко оне биле, што ме тако горко гоне, призивао на њих проклетство пакла и вечне муке због њихове подлости. Искрено речено, судба се не одликује неким особитом витешком великодушношћу, зацело, далеко је од тога да се одликује витешком великодушношћу!... Приђох неком човеку, који је стојао и гледао у излог једног дућана, и журно упитах шта по његову мишљењу треба да се да човеку који дуго трпи глад. Ствар се тицала живота, — рекох ја, — он није поднео бифтек.

— Чуо сам да је добро млеко, врело млеко, — одговара човек у крајњем изненађењу. — За кога ви питате?

— Хвала! Хвала! — говорим ја. — Могућно је да је добро и врело млеко.

И ја одлазим.

Улазим у прву кафану и тражим врелога млека. Добио сам млеко, пио сам га онако врело, жудно сам гутао сваку капљу, платио и понова изишао. Упутих се кући.

Догодило се нешто страховито. Код моје капије, наслоњен на фењер и осветљен њиме, стоји неко кога ја разазнајем још из далека, — то је опет дама у црнини. Нисам се могао варати, она је дошла на то исто место по четврти пут. Она стоји савршено непомично.

Налазим да је то толико чудно да нехотице успоравам корак; у том тренутку моје су мисли у потпуноме поретку, али сам још узбуђен, нерви су ми раздражени последњим јелом. Као и увек, пролазим крај ње, долазим скоро до капије и спремам се да уђем. Али застајем. Одједном долази ми неко надахнуће. Не дајући себи рачуна, враћам се и упућујем се право к дами, гледам је у лице и поздрављам је:

— Добро вече, госпођице!

— Добро вече! — одговара она.

— Пардон, она некога тражи? Ја сам је раније запазио; могу ли јој бити чим год од користи? Уосталом, лепо молим да ме извини.

Да, она и сама није знала...

Иза тих врата нико није становао, осим три четири коња и мене; овде је била коњушница и лимарска радионица. Она је, јамачно, погрешила, ако тражи кога овде.

Тад она одврати лице и рече:

— Ја никог не тражим, просто стојим ту.

Она је, дакле, просто стојала, стојала је неколико вечери узастопце, просто ћефа ради. То је било мало чудновато; мислио сам о томе и дама ме је доводила све у већу и већу недоумицу. Тад одлучих да будем одважнији. Звекнух својим новцем у џепу и, не мислећи се много, понудих јој да пође са мном на чашу вина... узимајући у обзир да је настала зима, хе-хе... За то не треба много времена... Она, јамачно, неће?

Ах, не, хвала, немогућно је. Не, она није могла да пристаје. Него ако бих ја био добар да је мало пратим, онда... Било је доста мрачно да се иде кући, и она се устручавала да иде сама улицом Карла-Јохана овако доцкан

— С великим задовољством.

Кретосмо се на пут; она је ишла с десне стране. Неко свога рода танано осећање обузе ме свега, — осећање да се налазиш као потпора једној младој девојци. Ишао сам и целог пута гледао у њу. Мирис њене косе, топлота којом је дисало њено тело, онај женски задах који је прати, сладосно дисање сваки пут, када се лицем обраћала мени —

све ме је то привлачило, необуздано проникавало сва моја осећања. За то време могао сам да разликујем пуно, мало бледо лице под велом и високе груди, које су испадале испод горње хаљине. Мисао о тој скри-веној дивоти која ме је задивљавала под горњом хаљином и велом, бу-нила ме је, чинила ме, без икаква одређеног узрока, идијотски срећним; ја већ више не могах да издржим, додирнух је руком, дотакох се ње-зиних плећа и тупо се осмехнух. Чуо сам како је ударало моје срце.

— Како сте чудни! — рекох ја.

— А зашто?

Јест, прво и прво због тога што је имала навику да непомично стоји код врата од коњушнице увече, без и најмање потребе, само зато што јој је то долазило у главу..

Но, она је могла имати својих разлога; осим тога, она је волела бити на ногама до касно у ноћ, њој се то увек врло свиђало. Зар сам се ја трудио да легнем до дванаест?

Ја? За мене није ништа мрскије но легати пре дванаест часова ноћу. Хе-хе!

Хе-хе, ето, видите! Она је, дакле, предузимала ту вечерњу шетњу зато што није имала шта да изгуби; она је становала на тргу Св. Олафа...

— Илајали! — ускликнух ја.

— Шта је то?

— Казао сам просто — Илајали... Лепо, наставите!

Она је становала на тргу Св. Олафа, сасвим сама, са својом мајком, са којом се није могло разговарати, зато што је глува. Зар је чудно што се њој прохтело да се прође?

— Ни мало! — одговорих ја.

— Лепо, па шта онда?

По њеном гласу могао сам да осетим да се она осмехивала.

— Зар она нема сестара?

Да, има једну сестру старију од ње — откуда сам ја знао?

— Но она је отишла у Хамбург.

— Скоро?

Јест, пре пет недеља.. Откуд је мени било познато да је она имала сестру?

— Мени је то сасвим непознато, ја сам просто питао.

Заћутасмо. Некакав човек пролази поред нас са паром обуће под мишком, и даље је улица пуста, докле можемо да видимо. Код Тиволи-а, у даљини, светли дуги низ разнобојних фењерића. Снег је престао, небо беше ведро.

— Боже, зар вама није хладно без огртача? — вели дама неоче-кивано и гледа у мене.

Да ли да причам зашто нисам имао огртач? Да ли одмах да јој предочим свој положај и да је уплашим сад боље, но касније? Али тако

је слатко било ићи упоредо са њом и држати је у незнању још један тренутак. Слагао сам и рекао.

— Не, нимало. — И да бих прешао ма на што било друго, упитах: — Јесте ли видели зверињак у Тиволи-у?

— Не, — одговори она. — Је ли што год особито?

Ако јој падне на памет да оде тамо? У ону светлост, у ону велику гомилу људи! За њу би било одвећ стидно, ја би је отерао отуда својим сиромашним оделом, својим ослабелим лицем, које чак није било мивено читава два дана; она би, може бити, чак видела да немам прслука...

— Ах, не, — одговорих ја затим: — тамо баш нема шта да се види. — И дође ми у главу мноштво срећних ствари, којима сам се одмах користио, две, три жалосне речи, остатак мога неистрошенога мозга: — Шта има да се види у таквом једном сићушном зверињаку? И уопште ја нисам волео да гледам животиње у кавезима. Те животиње знају да човек стоји и гледа их; оне осећају стотине радозналих очију, и то дејствује на њих. Не, ја више волим животиње које не знају да се на њих гледа, плашљиве створове који се вуку у своме легалу, леже са својим сањивим зеленим очима, лижу своје шапе и мисле. Шта?

— Да, ја сам, наравно, био у праву.

Само једна животиња са свим својим особитим ужасом и свом својом особитом дивљином вреди нешто. Нечујни кораци који се краду у ноћној помрчини, шуштање и несносна честа шумска, крикови птица што пролећу, ветар, задах од крви, шетња у простору, једном речју, дух животињскога царства у животињи...

Но ја сам се бојао да јој ово не буде досадно, и осећање моје дубоке сиротиње обузе ме понова и угуши ме. Да сам малчице пристојније одевен, могао бих да јој понудим пријатну шетњу у Тиволи! Нисам разумевао ову жену, која је могла да нађе неког задовољства у томе што ју је кроз целу улицу Карла-Јохана пратио један полунаги сиромаш. О чему је мислила? И зашто сам ја ишао овамо и претварао се и идијотски се осмехивао без икаква повода? Зар сам имао ма каквог разумног основа да се вучем овако далеко за овом нежном птичицом? Зар ме то није стајало труда? Зар нисам осећао самртну хладноћу у дубини свога срца при најмањој снази ветра, који нам је дувао у лице? И зар лудило није већ тутњило по моме мозгу од недостатка хране у току толиких месеца узаstopце? Та она ми није давала да идем кући и да оквасим језик којим гутљајем млека, кашиком млека, које би се, можда, задржало у мени. Зашто ми она није окренула леђа и послала ме до ђавола?...

Био сам у очајању; моја безнадност довела ме је до крајности и ја рекох:

(Прев. В. Ј. Р.)

(Наставиће се)

ДРУШТВЕНА ХРОНИКА

Моји другови министри

Ја сам све своје школовање провео у последњој школској клупи. Како сам навикао у прво доба, када је последња клупа била једна врста квалификације, тако сам се после одомаћио ту и остао до краја школовања, осећајући се као код своје куће.

У таквоме положају ја сам своје школске другове увек посматрао с леђа и верујте, ја сам још у школској клупи, проучавајући их тако с леђа, многим прорекао министарске положаје, што се после у животу и обистинило.

Ако вам то моје тврђење изгледа чудновато, ја ћу вам га објаснити.

Мој друг Р. на пример, имао је необично широка а повијена леђа. Посматрао сам та леђа годинама и још тада сам се измирио с мишљу да је тим леђима намењена нека необична задаћа у животу. Та ће леђа — размишљао сам ја тада — или гурати вагоне или понети какву велику државну бригу. А Бог му их је довољно повио а повијеним леђима обезбеђена је каријера у овој земљи увек боља но правим леђима, и тако сам дошао до закључка да ће се та леђа једног дана морати наслањати на министарску фотељу.

И нисам се преварио. Та су леђа прокрчила себи пут и успела се тамо.

Слонови и људи широких леђа, веле, врло се тешко могу да окрену за собом. О томе сам се уверио на овоме моме другу. Како се загледао у министарску фотељу он не уме да се окрене за собом и не може да погледа за собом.

Други опет — и он је догурао до министарскога положаја. А сећам га се необично добро, јер су ме његова леђа нарочито занимала. Била су некако седласта и душу дала да се осамаре. И што ми је нарочито падало у очи, на том је човеку капут увек био излизан и подеран на леђима. Док су свима осталим православним ђацима излизане или подеране панталоне на коленима, на туру или капут на лактовима, овоме је то бивало на леђима и то високо под раменима. Изгледало је, Боже ме прости, као да је почео да носи товари још док је у школским клупама био и, како се тада извежбао, тако је ето и понео у животу. Бадава, веровао сам ја још тада да ће та седласта леђа понети једном самар.

А веле, што носи самар то се и рита. О томе сам се уверио на овоме моме другу. Чим нема министарске фотеље на леђима а он диван човек, друг, пријатељ, род рођени; а чим га осамаре он заузме став,

зарже и настане такво ритање какво је само у озако уставној земљи могуће.

Трећи — не сањам се његових леђа. Гледан из последње школске клупе, а он је седео у првој, на њему су се виделе само уши. Мали, ситан те једва изнео рамена из школске клупе и онда не видиш ништа више сем ушију. Кад зажмуриш мало те гледаш кроз трепавице, а теби она његова рамена изгледају као ниски брежуљци а уши као два сунца у почетку заласка. Разуме се, то ти тако изгледа, кад призовеш и фантазију у помоћ иначе његове уши биле су обичне шкољке. Још тада сам а опазио да овај човек има способности све да чује и све да — послуша. А шта ће му више и боље квалификације. О, веровао сам ја у светлу каријеру тих ушију још док су биле у школској клупи и нисам се преварио.

Ено их те уши и сад се високо узносе и мал те не служе као партијска застава, на којој је исписан слободоумни партиски програм: „Чујем, слушам и добро ми је!“

А сењам се и још једнога пријатеља и друга, коме су се леђа од рамена па на ниже све више ширила, тако да је гледан из последње клупе лично на главу шећера. Тај је још у школској клупи заузимао два ђачка места и ја сам још тада слутио да ће човек којег је Бог обдарио тако пространим седиштем, морати у животу заузети широко место. И одиста, чим је изашао из клупе, он је у животу потражио две стол це јер му је једна била тесна.

Веле да се људи са таквим теретом, који се мора да ослања на две столице, тешко крећу кроз живот. Али се заборавља да се уз такве људе увек нађу они који ће их вући. И њега су вукли и извукли га. Једнога дана и њега сам видео, сео и то не на једну већ на две министарске фотеље.

Бадава, знао сам ја да ће и тако пространом седалу, каквим је Бог овога мога друга обдарио, морати наћи и пространо седиште у животу.

А има их још мојих дугова у чекаоницама. Ено их њихова имена у дневним вестима београдских листова где се помињу као кандидати кадгод је министарска криза. Чекајте док се попну, док вам буду свима на видику, па ћу вам објавити какви су и они с леђа изгледали док су били у школској клупи.

С лица и иначе не вреди да вам их описујем јер су то већином безлични људи.

Бен-Аниба

ПОЛИТИЧКИ ПРЕГЛЕД

Конгрес за економско зближење Србије и Бугарске.

У недељу 20. маја т. г. одржан је у Београду други конгрес српско-бугарског одбора за економско зближење Србије и Бугарске. Резолуције донете на том конгресу показују, да се присталице тесног економског зближења Србије и Бугарске нису дали ни збунити ни декуражирати неуспехом покушаја учињеног 1905. године, и да плодна и здрава идеја царинског савеза добија терен и у једној и у другој земљи. У најважнијој резолуцији својој конгрес најне енергичније владе обе земље да одмах приступе регулисању трговинских односа између Србије и Бугарске закључењем једног привременог трговинског уговора, и неодступно тражи да се тим уговором изрично предвиди склапање формалног царинског савеза између обе земље најдаље до 1917. год., и осигура извршење свих припремних мера те да се тај савез по истеку садање уговорне периоде може и стварно у живот увести.

Ми нећемо да говоримо о политичком значају овога конгреса и резолуцијама на њему донетих ни у опште о политичком значају целокупног рада тог српско-бугарског одбора. Несумњиво је да ће рад тога, одбора, у пркос његовој незваничности, имати утицаја на политику обеју земаља као што и манифестације, као што су овогодишњи конгрес у Београду и прошлогодишњи у Софији, морају имати утицаја на расположење оба народа једног према другом. Али за разлику од већине других сличних манифестација солидарности између појединих југословенских племена, рад српско-бугарског одбора за економско зближење обе земље има и један непосредан циљ, који је већ сам по себи симпатичан, независно од чисто политичких консидација, и без обзира на то какву ће иначе политику водити једна према другој Србија и Бугарска. И ако се и на овоме конгресу и са српске и са бугарске стране наглашавало тесно етничко сродство оба народа, идеја тесног економског зближења Србије и Бугарске у ствари је много прозаичнијег порекла. За њезино пропагирање наравно да је згодно што су Срби и Бугари једнокрвна и једноверна браћа, али је економска ситуација Србије и Бугарске таква, да би идеја економског савеза морала понићи и у једној и у другој земљи баш да између та два народа и нема никаквог етничког сродства, и баш да иначе немају никаквих заједничких политичких интереса. Јер она је у суштини ствар чистога рачуна и резултат правилног схватања еко-

номског интереса обеју земаља. Сам тај факт, да се и после пораза који је идеја царинског савеза између Србије и Бугарске претрпела 1905. год., најкомпетентнији представници економског живота и у једној и у другој земљи, враћају на њу, и да се удружују ради њеног остварења, показује најјасније колико она одговара животним економским потребама обе земље.

У основи њено је образложење врло просто. У економској борби коју воде између себе европски народи, величина економске области од пресудног је значаја. Она је то нарочито код земаља, које су слабо економски развијене, и које се тек морају економски подизати. Ни индустрија ни рационална пољопривреда, која је данас не само најтешњој зависности од развитка индустрије, но се и сама индустријализира, не могу се подићи без довољно простране економске области. Њихово је подизање међутим све лакше што је економска област у којој се развијају пространија. И Србија и Бугарска, свака сама за себе узете, престављају сувише скучене економске области. И једна и друга земља још су привредно у повоју. И једној и другој земљи апсолутно је потребно да своју привреду што брже подигну, ако не желе да их економски јаче земље сасвим подчине. Шта је природније код таквог стања ствари по да те две земље уједине своје економске области, да између себе дигну царинске преграде, и да се ограде у колико им је то потребно једном царинском тарифом од иностранства? У том би се случају у свакој од те две земље развиле оне индустрије за које у дотичној земљи има више погодаба и развиле би се двојином брже и двојином јаче. Развиле би се и оне индустрије, које се иначе ни у једној од те две земље због скучености пијаце, док постоје између њих царине, у опште немогу развити. И најпосле у том би случају обе земље, располажући далеко већом облашћу, коју могу да отворе или да затворе страној индустрији, биле у стању много боље да осигурају и својој земљорадњи стране пијаце.

Та је идеја царинског савеза толико здрава и тако несумњиво корисна за суседне мале земље недовољно економски развијене у опште, да бисмо ми имали разлога желети, не само да се она оствари између Србије и Бугарске, но и да се рашири на целокупно Басканско Полуострво. Царински савез који би обухватио не само Србију и Бугарску, но и Румунију, Турску, Грчку и Црну Гору, престављао би на југоистоку Европе економску силу са којом би се друкше рачунало, но што се рачуна данас са сваком од нас посебице.

На жалост, тај тако широки савез апсолутно је неостварљив, јер Турска нема економске самосталности, пошто је везана капитулацијама, те по томе и Турска и Грчка и Црна Гора отпадају из комбинације. Румунија са којом је царински савез могућ, мање осећа потребу тог савеза по Србија и Бугарска, јер је њезина економска област знатно већа по ових двеју земаља узетих сваке за себе. Вероватно је да би српско-бугарски царински савез по истеку прве уговорне трговинске периоде

повукао собом и Румунију, која не би могла остати дуго неосетљива према огромним економским користима које та комбинација савезним земљама пружа, али је тога ради потребно да се претходно склопи царински савез бар између Србије и Бугарске.

Ми се надамо да ће родољуби обеју земаља, који на томе раде, успети у својим напорима. И ако овог тренутка изгледа да су обе владе и српска и бугарска још врло далеко од тога да схватају праву важност царинског савеза између ове две земље, ми се ипак надамо да ће царински савез постати свршени факт пре но што истекне садања уговорна трговинска периода. Јер не треба заборавити, да смо ми на Балкану, где се политички ветрови мењају непрекидно. И ако се једно питање само консеквентно и упорно држи на дневном реду, сигурно је да се не мора дуго чекати на моменат када ће повољна политичка констелација допустити да се оно повољно реши. Ми смо убеђени да ће за ове четири године, колико нас још растављају од истека садање уговорне трговинске периоде, такав моменат бар једанпут наступити. Главно је да се он тада не пропусти, но да се искористи за остварење савеза. А најсигурније јемство да се он не пропусти биће у томе, ако се питање о царинском савезу буде стално држало на дневном реду.

И зато ми врло искрено поздрављамо и овогодишњи конгрес српско-бугарског одбора за економско зближење и цео рад тога одбора, убеђени да ће његов рад, ма како данас изгледало да је без стварних резултата, бити од огромне користи по обе братске земље. Онога дана, кад српска и бугарска привреда буду добиле обезбеђену потрошачку област од близу сто педесет хиљада квадратних километара са преко седам милиона становника, чланови и српске и бугарске секције српско-бугарског одбора за економско зближење, могу бити убеђени да су се учинили заслужним за своје отаџбине.

В.

КЊИЖЕВНИ ПРЕГЛЕД

М. М. Ракић : Нове Песме

Издао С. Б. Цвијановић — Београд 1912.

О г. Ракићу не може се више писати као о новоме песнику; нити пак много новог тражити у његовим *Новим Песмама*. Јер су и оне, по готову, већ постале старе, кад се запази исти манир, иста версификација, исти речник чак, доста оскудан у осталом. Још више је, и то

поглавито, ова навикнутост, што чини утисак старог, отуда, што су нове песме долазиле на свет врло споро, у јако размакнутих моментима надахнућа, ако се т. ј. при певању, боље рећи при писању, чекало и на тај „свети плам.“

На ову резерву изгледа ми да имам права по томе, што је песниково расположење стално, стоички, једно исто: мрачно меланхолично и надражене атараксије од света повученог интелектуалца, како се мени чини; силно песимистично једне жртве у квргама, како то сам аутор оцењује.

Кад је већ реч о томе како сам песник обележава импресије своје душе, онда ћу, идући тим правцем, покварити ред оне класификације у садржини, по којој је г. Ракић нове песме груписао. Почећу, дакле, циклусом песама под називом *Површни утисци*.

У сећању на младу, свежу прошлост, пуну цвећа, руже и крина, навире бујица успомена, које тихо ћућоре, као дрхтави звуци под сурдином старе виоле. Песнику се тада чини да више и не живи, као да се стално спушта у густу таму, а душа му мученички пишти под тежином *силног песимизма*.

Наш песник осећа да му нешто систематски труне у срцу, лагано и стално. С дана у дан кида му се део по део живота, као што се топи грудва снега. Живот му изгледа као туђ, под тајним откровењем коби, која злурадо вреба све живо на свету. И он, пун слутње и страве, лагано корача, а срце му труне, труне...

Није се то прошло кроз животну хуку склопљених очију и скрштених руку и *мисао је крива* ако срце каткада запишти. Она песника као звер дочепа и носи га тако у пределе суза; његови су напори и сувише слаби да се одупру гушењу ове похлепне медузе. Он јој робује, без наде, без даха, без воље и моћи, као што Мазепа, привезан на коњу, кроз дубоку ноћ гледа како му промиче степа за степом.

Медуза је страшна; њен загрљај ране отвара и ломи кости, а када гране зора, песник излази смрвљен из црних дубина разјапљеног пакла...

Ето то је, у главном, оно што је сам г. Ракић квалификовао као *површне утиске*. Ако су му доиста: ово труњење срца, кидање живота, гушење похлепне медузе, ране од њеног загрљаја, поломљене кости и клонуло извлачење из мрачних, паклених дубина, само *површни утисци*, онда је, по готову, и боље што не знамо за ону дубљу, интимну драстику *силног песимизма*, који толико мучи душу песникову!

Ја пак, са своје стране, чак не бих у површне утиске урачунао ни оне две нецитиране песме, контраст изложеној садржини осталих песама, *Чезњу*, дивну песму чедног еротизма и стидљивих шапата, и *Вариације*, лако испевану песму драгани, љупкој као фреска, коју песник жели високо уздићи над досадном гомилом лаких и површних жена.

” — — — — —
Јер прошао нисам кроз живота хуку
Склопљених очију и скрштених руку:
Кад срце заишћи, мисао је крива!“

За г. Ракића је готово утврђено ово што и он сам за себе вели: мисао је крива, ако му срце запишти. Он је медитативан; мислилац који ствари прво развије у своме посматрању, па их тек онда спроводи кроз срце, да из њега изиђу у завршном песничком изразу. Осећај му је потчињен философској контроли разума, посредан је, пролази кроз призму концепције, како би то, од прилике, рекао г. Веснић.

Читао сам негде за сличне књижевне производе, да су „обасјани смехом резона“. Користећи се овом фразом, ја је примењујем у толико у колико су песме г. Ракића обасјане, али више него обасјане, надахнуте оштром збиљом резона. Ово се јасно може запазити у циклусу под именом *На Косову*, низу красних песама, које ће заузети врло угледно место у гомили разрађене патриотске поезије.

За пределе Косова службено везан, г. Ракић, стално у јачини традиције, не може пропустити прилику, а да у овој, још увек суровој и опасној средини, не да израза својим песничким импресијама. И овај одмерен и отмен човек, песник сетан и безнадежно резигниран, следбеник Младога Вертера, издвојен у самоћи, одједном се снажно усправља, отреса се моралнога гушења, холо диже главу у пркос судбини, и са високим тоном у гласу даје клетвену тираду на косовској узвишици, на *Гази Местану*.

„И данас кад дође до последњег боја,
Неозарен старог ореола сјајем,
Ја ћу дати живот, отаџбино моја,
Знајући шта дајем и зашто га дајем!“

Песник осећа да кроз њега струји витешка крв старих предака, јуначких и грубих, који су ћутке на кољу умирали. Од нове културе, накаламљене на старо, сурово дрво, добио је само плачевну ноту и болестан култ према кржљавим створовима,

„што самрт носе у грудима голим
и које тајне бољке дуго море“.

Али на Косову Пољу, којим се божур расцветао, црвен од српске и модар од турске крви косовских јунака, песник заборавља на своју префињену, сетну и плачевну бољу; у њему снажно заструји крепост старинских јунака, а у живој, разговетној визији рађају се пред њим дуги низови тих мученика наших.

Ту, у томе поднебљу крви, суза и претешка бола, застаје песник пред манастирским везом, који је везла Јефимија, „деспотица српска с калуђерским велом“. Њему се чини да су у грудима те Црне Госпе још онда, док је она своје тешке боле везла златном жицом по свили, откуцавала наша срца, срца народа који и данас грца под туђинским игом.

Или, да ли се може друкчије осетити културан и нежан Србин и песник кад угледа раскошно урешену слику распетог крста, како у пустој храму очајно пружа руке, чекајући паству, које нема да му дође?

Признаће ми свако да су ове патриотске песме врло лепе и у отменој простоти врло снажне; и ако су хладнија последица Мисли, и ако су лишене јаким и емотивним изразом и хучних епитета, на које смо толико навикли у лирици патриотизма.

Версификација г. Ракића, у опште, заиста има врло мали терен, узан и сасвим себичан лиризам, који се врти у кругу око равнодушне драге, да се опет врати ка песничковој посматрачкој философији, мало реалној, више дангубној.

И мени је заиста било чудно, а тиме сам и пријатно изненађен, што је г. Ракић, ширећи хоризонт, своје умне погледе и своју осећајну душу упутио на Косово. Као год што ми је раније било чудно, и далеко чудније, кад је г. Војиновић огледао нову страну свога култивисаног талента у великој драмској песми Смрт Мајке Југовића.

Не због тога што тешка трагика српске пропасти на Косову то не заслужује, или што је она можда већ и заборављена, у новим приликама, које би хтеле да на силу осећаје изопаче.

То не, али као год што су наши стари ратници мученички пали на Косову, тако је и наше интелектуално поколење мрцварено силним песничким производима и честим пригодним фразама, да је тема већ постала у двојак смислу речи, и сувише мучна.

До душе има осећаја јавних, општих, који се дотичу свачије душе и свако онда мора осетити потребу да о њима да свога изразом.

Један велики пример само. Снажан покрет у корист Грка пропирани су и Ламартин у *Méditations* и Делавињ у *Messéniennes*, и Иго у одама, и Беранже у песмама.

*

И ако г. Ракић не другује са метриком до пуне развијености и савршене тачности, и ако се где где забатрга у неравнини стиха, или у нескладу облика и садржине, или у акценту слика, ипак у великој целини посматрано, чини неодољив утисак израђеног уметника у конструисању песама. Мисао му измиче из срца и као рафинирана мелодија струји кроз елегантне и јасне стихове, који клизе ритмичким и одмереним падом

Г. Ракић се са највећом симпатијом преноси у доба старинске грандеце и ритерског витештва; доба трубадура у црној плашту и са пером на шеширу. Ту вам је и бледи месец, и сетна виолина, и милосне речи, и бокори ружа; за *allegro*-м иде *adagio*, па *menuet lugubre*. Или на другоме пољу уметности: фреска, Дантова Франческа, филигран љуска, ваза саска и све „чари старинског доба“.

Већ косовски циклус има своје оклопнике, витезе без мане и страха, и споменуто Јефимију, ћерку господара Дrame, деспотицу с калуђерским

велом, и Симониду, грачаничку фреску, у искићеном мозаик-оделу. То је она лепа слика, са отменим лицем и дивним устима, са златном круном и краљевским велом, под којим су бујни таласи густе косе. То је та слика величанствене лепоте, пред којом је сурови Арбанас задрхтао, кад јој је копао очи...

Г. Ракић даље, у другој анализи посматрано, презире сиву средину у којој се гуши; мрзи дремљиве ђифте и њихове жене, беднике, навикнуте на отрцане фразе. Он је песник крвавих очију и стиснутих суза, који жели да поправи општи живот и савлада горку судбину, стремићи ка човечанскоме идеалу, тражи речи да њима пренесе драгу у чаробну област где Визија блиста, далеко од људи и живота...

Заиста за све то треба и тражити и наћи речи, па да отменост стиха иде у складу са отменошћу садржине. Ја сам већ казао да то, у главном, Ракићу иде веома од руке. Али сам казао и то, да где где стрчи несклад израза и садржине.

На пример. Песник тражи од своје драге уста и *могућности тајну* не би ли заборавио да је жив, не би ли видео само срећу и крајну доброту; да буде спокојан као Буда. И у томе, такоме моменту, он потсећа драгу на тајно распадање прежаљених бића, у хумкама свежим. (Хумке су још свеже, а драга бића већ прежаљена!)

Adagio је, и појавила се драга на балкону. Душу су му прелили зраци мистични и слатки, и у тој еротичној екстази, песник пита драгу: осећа ли да се у песми крије *несносни задах усвојалих рана*? И пита је, одоздо под балконом, да ли она (одозго са балкона?) види кроз ноћ, на лицу му бледу, крваве очи и стиснуте сузе?

Menuet lugubre је, и песник, блажен и бујан, три ноћи седи у *самоћи*, у музици и цвећу, и све до саме зоре *сиса Срећу*. Али ће доћи друго време и од тога блаженог и чедног сисања Среће, остаће му три разјапљене ране, као ноћ црне.

Да му не би драгине лепе снове бацили на ђубриште, као што баца *сирводер претшученог скопца*, он је зове у свежину горску.

На Косову би и он хтео да га, рањена, вида нова Косовка, његова драга. Он јој није дао ни копрене ни бурме, ни коласте аздије, али, сањајући о мелему њених бистрих очију, помишља и на *ране што зјапе и гноје*...

Чак и по овоме што овде овако немилостиво у контрасту износим, мора се увидети да ја веома волим г. Ракића. И ово све износим само због тога да му покажем колико се о њему води рачун; како се он не сме спуштати у нескладне грубе реалности и како он, савршен уметник у версификаторској фрази, не сме реметити онај тоналитет, којим му песме благогласно звуче.

Нисам ја за то да се иде у незнане високе сфере и да се поезијом напушта ова наша бедна земља, за коју смо толико везани. Нити сам за празне декламаторске, надуване фразе, бесмислена поређења, сакате

неологизме, парадне крилатице, мистичне апсурде или митолошко батргање по Парнасу. Али, и ако нисам за све то, ипак сматрам да у сваком производу лепе књижевности мора бити склада и равномерности; облик мора одговарати садржини, садржина наћи речи.

Има песника грубих, реалних слика; има песника беде и невоље, гада и разврата; али они су ипак за то песници и према садржини тачно погађају и тон и израз и целокупан облик.

Г. Ракић није песник те драстичне врсте, и његовој природи и садржини његових песама ни најмање не одговарају те сирове, бруталне, и баналне карактеристике. Кад ми песник расе, сурови тумач крвавих бојишта, до најгрубљих потанкости описује на пр. куљање гноја и сукрвице, мене то онда ни најмање не буни. Али ме буни кад г. Ракић каже:

„На уста моја покуљаће тада,
Милосне речи и бокори ружа“.

Народни песник најлепшим суфемизмом одстрањује гађење на ране *што зјаје и гноје*, и сву страхоту крвавога ограшја појачава у душевни бол и хумани и патриотски потрес, а г. Ракић, очигледно чист у укусу и виши у осећању, ево не може да нађе праву меру.

Но г. Ракић то може и то мора да уради, ако жели да му песме буду беспрекорне, савршене.

Г. Ракић не треба ни да се понавља, у фразама скоро истим.

„У самоћи, испод грана напућелих“
„Боље пођи са мном, драга, испод грана напућелих.....“
„Ја осећам ипак, испод свежих грана“
„Као предзнак шајних и кобних ошкрића“
„Тајно ошкровење коби што се крије“
„Нестала љубав спрам нових ошкрића“
„Данас, драга моја, пољем пада слана“
— — — — —
„А равницом црном шири се и влада“
„И црном равницом тихо пада слана“.
„И хоре се звона из далеког града“
„Звук побожних звона што вечерње звоне“
„Само звона звоне с тужног манастира“
„И силна као многобројна звона“
„Небо је сиво, месец блед“
„Ван граница земље кржљаве и сиве“
„Шћућуриле се у заливу сивом“
„Сад их има доста под покровом сивим“
„И сиви, клизе у недоглед сиви“
„А људи млаки, једноставни, сиви“

Г. Ракић, сав оличен у версификаторској вештини, са сликом, звучним и сјајним, са мелодичним строфским кретањем, са правилним акцен-

том сликовања, зашто да допусти себи грешну инерцију и пред нас изађе са оваквим стиховима:

„Осећам да нешто труне, ал' ни јада
Нити бола има. Слична танкој *сћруни*,
Затрепери само душа моја млада
И осетим да се у њој нешто *сћруни*...“

„Пало је иње. Ко сабласти беле,
У танком велу као да се јеже,
Снуждени стоје борови и јеле
И отпуштене зимзелена вреже.“

Немам ништа против ако вам се учини да сам и сувише педантан и да су све то ситне ствари, преко којих се прелази, као што се на пр. занемарују оне бесконачно мале количине у инфинитезималном рачуну. Ја износим само своје импресије и анализе, не да смањим углед поезији г. Ракића, него, на против, да дам прилику, како би он био појачан и доведен до максималне мере.

На послетку још и ово. Налазе за г. Ракића да је инспирисан Алфредом де Вињием. Обновио сам своје знање из поезије де Вињиа, песника култивисаних духова о одабраних душа; проучавао сам разне стране овога талента са моралном ноблесом. Сетио сам се и Ламартина, Казимира Делавиња, Ига и Беранжеа, четири најзнаменитије персонификације поезије из тога доба почетка Ресторације.

И правећи ове паралеле, ја ћу се уздржати да вам саопштим резултат свога посматрања. Не због тога што бих се устезао из бојазни на ћу учинити неправду једној страни; него страхујући да то не учиним и једној и другој. А то је оно што би ми најтеже пало.

Ових дана је Трајко Ђирић дао своју оригиналну оцену на *Нове Песме*. Један детаљ те оцене обележава песника као егоисту, који не опева чак ни своју драгу. И како је то тачно односно драге, истичем, аа супрот томе маниру, како, у сличном случају ради Алфред де Вињи.

Треба се само сетити како је на пр. у Елоа, једном од најнежнијих састава де Вињијевих, оцртан портрет Долореде. Оне лепотице, која се никад више у Мадриду видети неће; са лепим алабастерским рукама, са красним очима, пуна грације и љупкости. Јер никада за више дражи није у ноћи затреперила гитара, нити се чежњиво разлегала романса...

Г. Ракић је песник и довољно индивидуалан и довољно одређен и јасан. Он на књижевном пољу врло поуздано и сасвим уметно и спретно истерује своју бразду. Оставимо се онда поређења и тражења угледа, и он ће бити задовољан нама, својом, и ако маленом, публиком, као што ћемо и ми уживати у своме песнику.

Бор. П.

ПОЗОРИШНИ ПРЕГЛЕД

Наше Позориште у Софији.

Од зачетка и усвајања једне идеје, па до њене примене и извођења треба врло много времена, а нарочито у једној овако младој, новој, несређеној, узнемиреној и зараженој неповерењем, средини, као што је југословенски елеменат. Зато и није никакво чудо, што се приступа, тек сад и то мало по мало, остварењу једне замисли, која је многима од нас била драга још из младости.

Утврђено је да је духовно уједињење једнога народа, једне нације, потребно пре сваког даљег и крупнијег заједничког рада, али се дуго није умело прићи практичном раду на томе духовном уједињењу. Најзад је дух солидарности и уједињења прокрчио сам себи пут и ставио у покрет баш све оно што чини духовни живот једне нације, а то су: Књижевност и Уметност! Оне не знају ни за државне ни за административне границе, и оне, у ово доба, полако те границе прелазе....

Најизразитији представник духовног живота у нас је Народно Позориште, јер оно у себи носи читав скуп књижевности и уметности. Природно је, да је оно добило и прву улогу на овом широком пољу рада.

Одавно се већ планира и договара о зближењу, па чак донекле, и удруживању југословенских позорница. И у том правцу се много писало, много причало и много желело, али се врло мало радило, а још мање остварило. Ја се сећам неколико покушаја на том пољу од којих је, мислим, први био 1892 г. кад је само „Српско Народно Позориште“ („новосатско“) давало заједничке представе са нашим позориштем на Београдској Позорници („Краљ Лир“ и „Риђокоса“). Па и тај је незнатан корак направио најбољи утисак и изазвао искрену радост и најлепше наде. Али и та епизода као и сва остала посебна гостовања српских, хрватских, бугарских и словеначких уметника, биле су појаве без озбиљнијег значаја, без дубљег трага и имале су само карактер припремања за нешто веће, лепше и трајније.

Најзад је дошла лане посета „Хрватске Опере“ у Београду, па посета нашег позоришта у Софији и одмах ће следовати посета Бугарског Позоришта у Београду и Загребу! То су појаве којима ни највећи песимист не може оспорити важност. Комбиновање би било потпуније и још много лепше, да нису, услед ванредног стања у Хрватској, изостале посете „Хрватске Опере“ у Београду и Софији, и Српског и Бугарског Позоришта у Загребу, као што је све то било припремљено.

Али што није остварено овог пута може се постићи касније; главно

је: да је почетак донео успеха и да су сви елементи убеђени у корист оваквог делања. Услед тога је покрет постао неодољив и више га нико не може зауставити.

*

Управа је приликом ове посете у Софији, имала великих амбиција при састављању програма. Она је хтела обухватити не само све врсте наше драме него чак изнети и све етнографске крајеве Српског Народа у драмској књижевности, а у исти мах показати с каквим успехом ради на приказу француске модерне комедије. Зато је изабрала „Ђиду“ за Србију, „Коштану“ за Стару односно Нову Србију, „Адем Бега“ за Херцег-Босну и „Allons enfants“ за Дубровник с Приморјем. Као представник француске комедије давата је комедија „Љубав бди“.

Зато је, као фаталним случајем, изостала права српска модерна комедија, (Нушић)! *Qui trop embrasse..* И да би омашка била осетнија, овога пута су приказивачи врло рђаво дали „Љубав бди“ — у колико сам ја извештен.

Међутим су друге представе текле врло добро и утисак је к д публике био веома јак. Бугари су се показали врло задовољни, а судећи по новинарским извештајима чак и одушевљени, како самим драмским делима тако и приказима. Нарочито су на не песме јако одјекнуле у Софији!

Ми бележимо ову посету као један знаменити датум и то не само са чисто уметничке тачке гледишта. Овај рад позоришта допуњује ово све шире и све јаче делање југословенских изложба, а то све скупа са осталим епизодама, манифестује и све лепшу културу код Југословена и све веће зближење њихово и све сигурнију и сјајнију будућност њихову.

Spectator.

УМЕТНИЧКИ ПРЕГЛЕД

Четврта Југословенска Изложба

14-ог Маја отворена је овде у Београду „Четврта Југословенска Уметничка Изложба“, чије је спремање наш сарадник г. П. Бајаловић објавио у VII и VIII свесци „Звезде“, желећи својим написом обезбедити бар овој изложби бољу срећу и трајније последице.

Прва је Југословенска Изложба била у Београду, друга у Софији, трећа у Загребу, а четврта опет у Београду.

Ја ово помињем и ређам, не толико да потсећам читаоца на ове знамените датуме, колико да се сам наслађавам успоменама на ове лепе дане и да себи понављам оно о чему смо ми дуго сањали, што смо негда сматрали као један неостварљив сан, што смо гледали као стваран корак на путу уједињења духова на Словенском Југу.

Да, да! Ето већ и четврте Југословенске Уметничке Изложбе, са свима њеним неочекивано лепим резултатима на уметничком, културном и националном пољу!

Ова је изложба, самом својом појавом решила многе проблеме, на чија би се решења чекало још деценијама, у пркос свој пропаганди живе речи и штампе.

Пре свега — и то је најглавније — она је донела коначну победу ове идеје и над духовима најскептичнијим. И они, који су на зачетак ове идеје гледали као на фантазију упаљених машта, а на почетак њеног извођења као на један вашарски и рекламерски посао, (зашта су имали нарочитог повода у извесним конфузностима и грешкама у почетку рада), сад увиђају и признају, да је ово идеја здрава и природна, и да је још и бређа небројеним користима и недогледним резултатима на пољу уједињења југословенске културе. Сад на бољу и савршенију организацију овога посла помишљају и људи, који су са свим далеко од њега били и никаква рачуна о њему нису водили, нити су какве стварне наде на њ полагали.

Ми пишемо за све крајеве југословенске, па и за оне у којима не влада слобода штампе, зато ће нам се допустити извесна резеља у изражавању.)

Затим је ова изложба убила сепаратизам, котеријаштво и цепања на разне уметничке корпорације, јер је јавно мњење најочигледније показало: да је у овом послу главно она велика идеја, којој морају и сви уметници, као и остали јавни радници, служити, и да у оваквим тренуцима и при оваквим приликама, неће да зна за њихове међусобице, које за општу ствар немају апсолутно никаква значаја. Зато су се поједина удружења морала приклонити и стати под општу капу, која је ипак, признаће и сами, најлепша.

Сем тога, ова је уметничка изложба открила: да је заједница међу југословенским народима, бар на овим пољу, утврђена и освештана. Могу од сад политички ветрови дувати ма с које стране, никад неће успети да брод скрену с нађеног правог пута. Оно што притискује Словенце, ово што се дешава у Хрватској и Војводини, као и оно што би се све могло десити у Бугарској и Србији, неће моћи зауставити развој ове плодне идеје. Југословени хоће да живе духовно заједно, и они су оборили оно главно што их је раздвојило: Непозивање и Неповерење. Сад су они ту опасну баријеру прешли, „а кад једном ту међу пређеш границе више нема“! (Делавињ).

И заиста, сад више за духовни живот Југословена нема границе!

Остало ће доћи....

Најзад, ова је изложба доказала и најширим слојевима: да уметност у нас има услова за живот и да овакве манифестације не само неће остати усамљене и без следства, него не могу остати ни као периодичне већ се на том послу мора радити у перманенцији, без застоја и без прекида. А за то је онда неизоставно потребна засебна зграда т. ј. Уметнички Павиљон!

О потреби Уметничког Павиљона, убеђен је сад већ сваки посетилац ове изложбе, и ми се надамо да ће Држава, уз припомоћ богатих институција и културних људи, учинити своје, како би се будућа Југословенска уметничка изложба, кад јој дође ред да опет у Београду приређена буде, могла организовати у новом Уметничком Павиљону.

Ми хотимице прелазимо преко свију мерака, како преко оних које смо слушали, тако и преко оних, које би могли сами формлисати, јер у оваквиим предузећима ми ценимо само: да ли је постигнут главни, жељени циљ? И кад би се све, овога пута учињене детаљне погрешке исправиле, па чак кад би се сви ти строги критичари поставили за организаторе идуће изложбе, ипак би било других, нових мерака! Докле год буде рада биће и погрешака и мерака! Али само треба сваком приликом да се обелодани прогрес, да се иде на боље. А то је овом приликом, у пркос многим чему пропуштеном, ипак показано и доказано.

Зато ми у овом броју само поздрављамо целокупну „Четврту Југословенску Уметничку Изложбу“ као идеју, а у наредним бројевима ће „Звезда“ доносити реферате о појединим секцијама.

Ми смо се радовали Првој Југословенској Изложби као новорођенчету, али наша радост је имала као основ и разлог само Наду! Данас се радујемо четвртој Југословенској Изложби као пунолетсту снажног момка, који је до сад све наде оправдао. Брзо је расла, дивно је стала те даје озбиљне гаранције за сјајну будућност!

Благо ономе ко је дочека!

Spectator.

БЕЛЕШКЕ

КЊИЖЕВНОСТ.

Пре педесет година. — Изашла је из штампе мала и занимљива књижица — отштампана из подлистка „Трговинског Гласника“ — која носи горњи наслов а описује

догађај на Чукур-чесми и бомбардовање Београда као последицу тога догађаја. Оно што даје нарочиту вредност подацима у њој изнотим, то је што су то мемоари пок. Николе Христића, савременика који је у то доба заузимао најодговорнији по-

ложај у држави, те у чијим су рукама и били сви догађаји.

Златни Праг. — У Прагу је штампана на српском језику књижица „Златни Праг“, која садржи одличан изпис о чешкој сокоду и краткога путовању по Прагу. Књига је намењена пре свега оним Србима, који мисле посетити Праг, те ће врло добро доћи онима, који ће ићи на свесоколски слет.

Пролеће. — У Котору је, ћирилицом и латиницом, почео излазити лист „Пролеће“ који омладина издаје за омладину. Личи на све омладинске листове и има садржину, као и сви омладински листови. При свем томе, мора се истаћи једна врло ретка појава овде: покретачи нису претенциозни. „...Ми знамо да је познавање словенског, а и страног културног рада код наше младости слабо; ми знамо, да је тому безмало крива несташница средстава; стога хоћемо, да будемо, јефтани посредници између словенског, а и страног културног свијета и наше младости.“ Дирљива је, при крају, младинска скромност: „Ми смо млади, од нас се не може бог зна што захтијевати, али ћемо ипак настојати да се нашем програму одужимо“. Зар се, онда, таквом листу може замерити што је пронашао једног новог песника — Схокеспеаре?

НАУКА.

Српска Краљевска Академија. Уставо-бранители и њихова влада (1838—1858) од Слободана Јовановића. У Београду. Штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1912 Цена 4 динара — XII, 285, 80.

Г. Слободан Јовановић, редовни професор Београдског Универзитета, написао је још једну добру књигу, у којој је исцрпио изнео слику Србије и њеног развоја од 1838. до 1858. године. Ко се год интересује за историју Србије и њеног уставног живота, тај треба да прочита ову књигу. Другом приликом ми ћемо о овој књизи г. Јовановића проговорити коју више.

Стојан М. Протић: Одломци из уставне и народне борбе у Србији, од Зајечарске Буне до Краља Милана. — Ова друга књига, која је с-д изашла, ове је садржине: 1. Једно писмо Пере Тодоровића; 2. Школа и политичко васпитање; 3. Један лек; 4. Ред у држави; 5. Македонија; 6. Расстанак с читаоцима *Одјека*; 7. Наше одлуке; 8. Споразум између радикала и либерала; 9. Избори од 26. априла 1886. године; 10. Једна уредничка осуда; 11. Прва коалициона и прва радикална влада; 12. Краљ Милан и М. Гарашанин; 13. Борба око уредника; 14. Развод брака; 15. Велика Уставна Реформа; 16. Оставка Краља Милана; 17. Резултати владавине Краља Милана; Податак: 18. Једна епизода из српске кооперације и 19. Ј. Ристић — Краљици Наталији.

Т. Рибо: Болести воље, превео Влад. С. Б. Цвијановић — Београд, 1912. — Последњих су се година јавиле врло многе монографије о вољи. Философи су, изгледа, једном дошли до уверења да философија не треба да буде ствар научника, да не буде једна ствар, убијена науком, већ треба да буде једна ствар живота. Модерни философи, изгледа, излазе у живот, траже да буду с њиме очи у очи, као што је сликар са природом. И отуда се модерна философија бави углавном питањима на којима је заснован наш модеран живот. Воља је, после Шопенхауера и Ницеа заменила модерног човека веру: пређе је веровао да је вера кадра премештати брда, а сада, међутим, зна из искуства да воља премешта брда.

Данас само још Немци пишу дела из области најапстрактније философије која за практичан живот нема никакве вредности. Она модерна човека, коме живот постаје тежак и неспособан, не подстрекана на живот, она га не уздиже, она му не помаже да среди свој унутрашњи живот. Французи су и у томе практични. Њихова философија, уверена да је све засновано на вољи, проучава вољу, проучава њезину моторну снагу, проучава њезину слободу. Један од најизванреднијих данашњих философа, Рибо, проучава у овом лепом делу болести воље.

Fra Lovro Mihačević, Po Albaniji. Dojmovi s puta. Zagreb, 1911. Jzdala Matica Hrvatska. — Фра Лавро Михачевић није имао потребе да десет година проведе у Арбанији, па да напише ову књигу. Он ју је, готово, могао написати и да није ни дана живео међу Арбанасима. Његова књига, у главном, нису дојмови с пута. То су, већином, дојмови из две, три књиге. До таквих се дојмова може доћи и у соби, међу четири зида. Али, ти дојмови су сувише јаки: они се претварају у недопуштену књижевну позајмицу. Они су материјални утисци из Нушићевих књига, из Ханове књиге, из Голчевићевих књига.

Седећи у соби и пишући своје „дојмове с пута“, писац би, нема сумње, морао ступити у интимније везе са основним појмовима географије Македоније, Старе Србије и Арбаније. Фра Лавро Михачевић није имао потребе да десет година проведе у Арбанији, па да напише ову књигу.

УМЕТНОСТ.

Художествена култура. — *La culture artistique.* — Још 1910. године покренуто је вредно бугарски уметник г. В. Димов, у Софији „Художествену културу“, илустровани лист за уметност и књижевност. Лист је врло добро уређен и у свакој својој свесци доноси чланке о светским уметницима, репродукције уметничких дела из

опште уметности, романе, приповетке и песме из светске и бугарске књижевности. Сам уредник, г. Димов, написао је прошле године, у свескама за мај и јуни 1911., један чланак о нашој уметности под називом *Српска уметност*, истакнувши у њему све наше раднике на уметности као и критичаре њихове.

Jahrbuch der Deutschen Shakespeare-Gesellschaft. Herausgegeben von Alois Brandl und Max Förster. Siebenundvierzigsten Jahrgang. Berlin-Schöneberg 1911. — Шекспирово друштво у Немачкој постоји већ четрдесет и седам година. Оно је много, врло много допринело да Немачка одиста постане друга отаџбина Шекспирова. Годишњак тога друштва је споменик који се сваке године подиже Лабуду из Авона.

И ова је свеска одличне садржине, као и раније свеске. Ерист фон Посарт штампао је једно своје предавање о „Стилу драме и задатцима глумачке уметности“. И тај је напис, као и све оно што је писао Посарт, један магацин свакидашње мудрости коју Посарт, као стари глумац који не може да се ослободи афектирања, представља као идеологију, као последњу, али, у исто време, и најновију реч у позоришној уметности.

Нарочито треба истаћи два изредна чланка. Један је од В. Ј. Лоренца „Развитак и утицај Јелисаветиног Позоришта“ и чланак Еугена Кигиана „Хамлет у новој инсценирацији“.

Годишњак Шекспировог Друштва чини нарочито драгоценим, што у њему има једна ванредно добра и ванредно исцрпна библиографија и што има стручних извештаја о приказивању Шекспирових драма по свима културним центрима.

ПОЗОРИШТЕ.

Снежана и седам патуљака. — Репертоар нашег Народног Позоришта обогатио се једном новом музичком тачком Г. П. Крстић, музичар, компоновао је „Снежану и седам патуљака“, бајку у једном чину, коју је са немачког прерадио и препевео С. Д. Мијалковић и та је композиција са

успехом изведена на нашој позорници 9. овог месеца. Изводили су малишани, ученици музичке школе „Станковић“.

О музици г. Крстићевој у овоме комадићу може се са похвалом говорити. Она је лака и једноставна али врло успела да тачно илуструје и карактерише сваку сцену.

Дечади су успели да ствар лепо изведу. Хорови су били врло добри а од малих солиста истакле су се Мара Бишчкова, као Снежана и Наталија Рашићева као Краљица маћеха, као и патуљак Црвенчанин.

Браћа Карамазови, Достојевскова драма у пет чинова, по француској преради Жак Копеа и Жан Грујеа а у преводу Д. Фртунића изашла је из штампе у Крагујевцу. Прерада знаменитог романа прилично је успела благодарећи друмби једнога париског позоришног критичара и једнога глумца.

Преводац обећава да ће ускоро дати у штампу и Толстојеву драму *Жива лешина*

ЛИЦА.

Болеслав Прус. — Пољски је народ изгубио једног знаменитог свога сина, преминуо је велики пољски књижевник Александар Гловацки, познат под својим књижевним именом Болеслав Прус.

На Болеслава Пруса су врло много утицали руски писци седамдесетих година прошлога века, те је отуда он као и Достојевски сишао у прост народ, заволео га, описао и опевао. Сиротиња и понижени имали су у Болеславу Прусу свога песника, који своје штићенике није лажно заштићивао но ипак безобзирно му казивао мане и заблуде.

Критичари још нису сложили које би му дело прогласили најбољим. Но изгледа да су му најпознатији романи „Лутка“ и „Стража“.

Што Болеслав Прус није успео да код пољске интелигенције ужива овај глас који он као књижевник заслужује, разлог је у томе што је он о тој интелигенцији, а нарочито о племству, врло неповољно писао, а можда још више и у томе што је он у политици био преставник измирења Пољака са Русијама и творац напредњачко-демократске странке.

